

OTDK-DOLGOZAT

ALEKSZIEV PÉTER ALEXANDER

BA

2013

**A FIATALOK PÉNZÜGYI KULTÚRÁJA ÉS FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEI
MAGYARORSZÁGON**

**YOUTH FINANCIAL LITERACY IN HUNGARY AND THE POSSIBILITIES OF ITS
IMPROVEMENT**

ALEKSZIEV PÉTER ALEXANDER

KÉZIRAT LEZÁRVA:

2012. NOVEMBER 6.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	1
1. Fiatalok pénzügyi kultúrája Magyarországon.....	4
1.1 Pénzügyi kultúra fogalma.....	4
1.2 PISA 2012 Pénzügyi Műveltség Keretelvek.....	7
1.3 A fiatalok pénzügyi kultúrájának fejlődése és állapota.....	12
1.3.1 A fiatalok pénzügyi kultúrája a válság előtt és után.....	12
1.3.2 A fiatalok tárgyi ismeretei a pénzügyeket illetően 2011-ben.....	14
2. Pénzügyi kultúra oktatása	23
2.1 A pénzügyi kultúra oktatásának fontossága és kockázatai	24
2.1.1 A pénzügyi ismeretek hiányának következményei	25
2.1.2 A pénzügyi ismeretek haszna eladósodottság esetén	28
2.1.3 A befektetési lehetőségek ismeretének előnyei.....	29
2.1.4 A magas lakossági pénzügyi kultúra társadalmi hasznai	30
2.1.5 A pénzügyi oktatás célja	31
2.1.6 A pénzügyi oktatás kockázatai	32
2.2 Az iskola mint a pénzügyi oktatás legjobb helyszíne	33
2.2.1 Az iskola mint a nevelő intézmény	33
2.2.2 Az iskola mint hiteles, pártatlan információforrás	34
2.2.3 Az iskola mint a mindenki számára elérhető információforrás.....	35
2.3 Javaslatok a pénzügyi oktatással kapcsolatban	38
2.3.1 A tanítás keretei.....	38
2.3.2 A tananyag módszertani és tartalmi kialakítása	41
2.3.3 A fiatal korosztályok pénzügyi nevelésének lehetőségei.....	43
2.3.4 A tanárok szerepe az oktatásban	44
2.3.5 Oktatási módszertan nyomon követése	45
3. Összefoglalás	46
Felhasznált irodalom.....	49
Mellékletek.....	I
1. melléklet: Az SZTE-GTK és az Econventio alapítvány közös kutatásának tárgyi tudásra rákérdező kérdései az egyes fordulókban.....	II
2. melléklet: A Nemzeti Alaptanterv részei a gazdasági és pénzügyi nevelésre vonatkozóan	XII

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: Az egyes témakörök ajánlott súlyozása a PISA 2012 szerint..... 11
2. táblázat: A fiatalok és a pénzügy kapcsolatának helyzete 2006-ban illetve 2011-ben 13
3. táblázat: A helyes válaszok és a „nem tudom” válaszok aránya (%) azon kérdések esetén, ahol a helyes válaszok aránya 30% alatti. 19
4. táblázat: A kutatás során feltett kérdésekre adható válaszlehetőségek számának gyakorisága..... 20
5. táblázat: A fiatalok pénzügyi tájékozottsága 2006-ban, illetve 2011-ben 31

Ábrák jegyzéke

1. ábra: A pénzügyi kultúra kutatások vizsgált területei 5
2. ábra: A kérdések megközelíthetősége a három perspektívából 7
3. ábra: A helyes válaszok és a „nem tudom” válaszok átlagos aránya az egyes kérdéscsoportokban a Tartalom szerinti megközelítésnél, % 17
4. ábra: A helyes válaszok és a „nem tudom” válaszok átlagos aránya az egyes kérdéscsoportokban a Környezet szerinti megközelítésnél, % 18
5. ábra: Sokat, gyorsan, olcsón..... 25

Bevezetés

A lakosság pénzügyi kultúrájának hiánya a 2007-ben kezdődő gazdasági és pénzügyi világválság során markánsan kiütközött nemcsak Magyarországon, hanem a világ legtöbb országában is. A globalizáció hatására a pénzügyi piacok termékei elkezdtek rohamosan fejlődni, és ezeket a termékeket a pénzügyi szektor elkezdte lakossági ügyfelek számára értékesíteni. Az emberek úgy vették meg a termékeket, hogy nem ismerték azok kockázatait, általában csak az előnyükről, a bennük rejlő lehetőségekről kaptak tájékoztatást. A válság kirobbanásával ezek a kockázatok a termékek jelentős részében veszteségeket okoztak az igénybe vevőknek, melynek következtében az anyagi helyzetük kritikussá vált, gyakran otthonaikat is elvesztették.

Mindezek miatt napjainkban egyre inkább a szakemberek látóterének középpontjába kerül a lakosság pénzügyi kultúrája. Folyamatosan gyarapodnak a kutatások mind idehaza, mind a nagyvilágban. A kutatók felismerve a problémát próbálják felmérni a hiányosságokat az emberek pénzügyi ismereteiben, hogy később az alapján programokat dolgozzanak ki a pénzügyi műveltség fejlesztésére.

A pénzügyi kultúrát azért választottam a TDK dolgozatom témájának, mivel leendő közgazdászként fontosnak érzem, hogy a lakosság rendelkezzen megfelelő ismeretekkel a pénzügyek terén, ami javíthatja az anyagi biztonságukat és csökkenheti annak kockázatát, hogy egy rossz konstrukció vagy akár átverés, csalás áldozatai legyenek. Ehhez szeretnék kutatásommal hozzájárulni.

A fiatalok helyzete a pénzügyi kultúra, pénzügyi ismeretek vonatkozásában eléggé sajátos. Életük olyan szakaszában járnak, amikor még nem kell igénybe venniük pénzügyi termékeket, viszont néhány éven belül belecsöppennek abba a világba, ahol el kell majd igazodniuk a szolgáltatók ajánlatai között. Az élet nagy kérdéseiről általában a családtól és az iskolából informálódnak, hogy ezzel nagykorukra sikeresen felkészüljenek az élet különböző kihívásaira.

A pénzügyi ismeretek tekintetében azonban itt zsákutcába kerülnek. A szüleik nem kaptak megfelelő információkat a pénzügyi világról, hiszen az ő szüleik idejében még ilyen termékek nem voltak, és őket se informálta senki a termékekkel kapcsolatban, így amennyiben a fiatal a kérdéseivel a szüleihez fordul, nem tud pontos információhoz jutni.

Ugyanígy ha a tanárait kérdezi az iskolában – akik szintén nem kaptak pénzügyi képzést – ők se tudnak számukra jó utat mutatni. Azt viszont mindannyian beláthatjuk, hogy nagyon fontos, hogy a fiatalokat pénzügyi-gazdasági ismeretekkel vétezzük fel, hiszen így elkerülhető, hogy ugyanabba a csapdába essenek, mint az előttük lévő generáció.

A fiatalok e speciális helyzete miatt választottam a pénzügyi kultúra területén belül a fiatalok pénzügyi kultúráját. Mivel azonban ma Magyarországon már vannak kutatások a fiatalok pénzügyi ismereteire nézve, így a témán belül inkább a fiatalok pénzügyi kultúrájának fejlesztési lehetőségeire koncentráltam, semminthogy elvégezzek még egy kutatást és megállapítsam azt, amit mindenki más is: hogy a fiatalokat tanítani kell a pénzügyekre.

A dolgozatom célja tehát az, hogy bemutassam a magyar fiatalok pénzügyi kultúrájának helyzetét, illetve az ennek javítására létrehozandó oktatási programokhoz javaslatokat adjak, olyan külföldi és magyar tapasztalatokat, mintákat, eredményeket tárjak fel, amelyekkel a mindenkori pénzügyi oktatást sikeresebbé, hatékonyabbá lehet tenni. Céлом olyan dolgokra rávilágítani, melynek segítségével az oktatási programokat tökéletesíteni lehet, ezzel javítva a nemzet fiataljainak a pénzügyi tájékozottságát.

Amikor elkezdtem a kutatómunkát, még nem volt kiterjedt szakirodalma a pénzügyi kultúra oktatási lehetőségeinek Magyarországon. Így ennek a műnek az is célja lenne, hogy összegezze a külföldi tapasztalatokat és hasznos tanácsokat adjon ezáltal mindazoknak, akik formális vagy nem formális keretek között kívánják pénzügyre nevelni fiataljainkat. Célom, hogy azoknak, akik ezen nemes célt tűzték maguk elé, hasznos mankóként szolgáljon ez a dolgozat.

A munkám első felében a magyarországi fiatalok pénzügyi kultúrájával foglalkozom. Először bemutatom a pénzügyi kultúra fogalmát, egyrészt azt, hogy az egyes kutatások mennyire különbözően értelmezik e fogalmat, valamint kiemelem a közös vonásokat az egyes definíciókban, ezután pedig bemutatom az OECD által 2012-ben megalkotott definíciót, melynek az a célja, hogy egységesítse a kutatásokban alkalmazott megfogalmazásokat. Az elméleti bevezető végén bemutatok egy OECD által pénzügyi kultúra mérésére kidolgozott modellt. Ezután a fiatalok pénzügyi kultúrájának helyzetével foglalkozom. Megnézem, hogy a pénzügyi kultúrájuk milyen szinten volt a válság előtt és után, majd a már bemutatott, OECD

modell alapján elemzem a Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Karán 2011-ben elvégzett pénzügyi kultúra kutatás eredményeit, hogy feltárjam, hogy az oktatás során mely területekre kell kiemelten koncentrálni.

A dolgozatom második felében a pénzügyi kultúra oktatásával foglalkozom. Alaptételként arra támaszkodom, hogy a fiatalok pénzügyi oktatása elengedhetetlen, melyre az iskolarendszer keretében, külföldi tapasztalatok alapján (pl. hatékonynak bizonyult oktatási programok segítségével) kell, hogy sort kerítsünk. A fejezetben ezt az állítást fogom apránként, részletesen alátámasztani. Kezdve annak leírásával, hogy miért fontos, hogy a lakosság széleskörű pénzügyi ismeretekkel rendelkezzen, milyen következménye van az ilyen ismeretek hiányának, valamint milyen haszna van az ismeret meglétének az egyén önmaga, illetve a társadalom egésze számára. Definiálom a pénzügyi oktatás célját, majd kitérek arra is, hogy milyen kockázatai lehetnek a pénzügyi kultúra fejlesztésének.

Az alaptétel második része szerint az iskolarendszerben kell az oktatásra sort keríteni. Ebben a szakaszban azt fogom részletezni, hogy miért fontos, hogy az iskolában tanítsák a pénzügyi ismereteket, vagyis hogy miért nem hatékony a többi lehetséges információforrás, illetve milyen előnyei vannak, ha az iskolában jutnak ezen tudáshoz a fiatalok.

A harmadik megállapításom az volt, hogy a külföldi tapasztalatokat be kell építeni az oktatás folyamatába. Ennek mentén bemutatom, hogy miért kell a képzésnek gyakorlatorientáltnak lennie, valamint hogy a tananyag kialakítása során külföldi programokban és javaslatokban érintett témákat mennyire fedti a Nemzeti Alaptanterv. Ezután példákat mutatok a pénzügyek iskolakezdéstől való oktatására, valamint felhívom a figyelmet a tanárok kiemelt szerepére a pénzügyi ismeretek oktatásában.

Zárásként szeretném hangsúlyozni, hogy fontos nemcsak a pénzügyi ismeretek folyamatos mérése, hanem a pénzügyoktatási program folyamatos utókövetése, fejlesztése is.

1. A fiatalok pénzügyi kultúrája Magyarországon

„A káosz nyersanyag, amiből meg lehet alkotni a rendet.”

Frank Herbert

A dolgozatom első részét két fejezetre osztottam. Az első fejezetben bemutatom, hogy a pénzügyi kultúra fogalma alatt mennyire különböző dolgokat értenek az egyes kutatások, hogy a fogalom mennyire tág és heterogén, valamint azt is, hogy mik az egyes értelmezésekben a közös vonások, végül pedig kitérek az OECD kezdeményezésére a tekintetben, hogy egységessé tegye mind a pénzügyi kultúra fogalmát, mind az egyes kutatások módszertanát.

A második fejezetben bemutatom a fiatalok pénzügyi kultúrájának szintjét és alakulását Magyarországon, segítségül hívva ehhez az MNB 2006-os (MNB 2006) illetve az SZTE-GTK 2011-es (Kovács et al. 2011) kutatását. Feltárom, hogy milyen változásokat idézett elő a pénzügyi válság a fiatalok pénzügyi kérdésekhez való hozzáállásában, pénzügyekről való vélekedésében, és pénzügyekkel kapcsolatos magabiztosságában és azt is elemzem, hogy jelenleg milyen szinten vannak a fiatalok pénzügyi ismeretei. Ennek felmérése azért is nagyon fontos, hogy tudjuk, hogy honnan is indulunk a célunk, a pénzügyi kultúra fejlesztése felé.

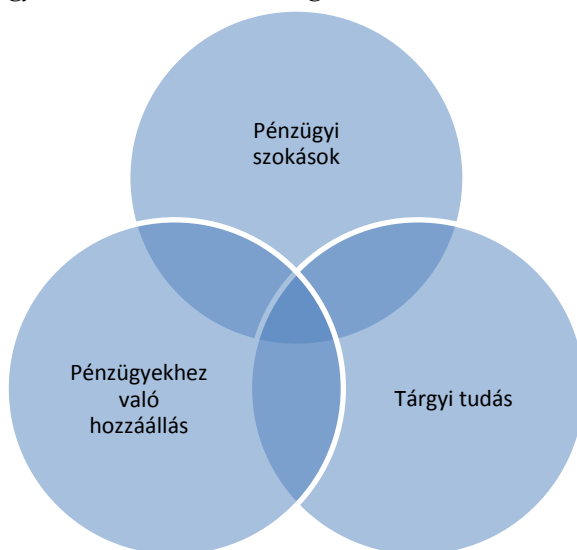
1.1 A PÉNZÜGYI KULTÚRA FOGALMA

A pénzügyi kultúra témaköre nagyon összetett. A különböző kutatások esetén a szakemberek gyakran teljesen eltérően értelmezték a fogalmat, ennek eredményeként lehet találni olyan munkákat, melyek bár névleg ugyanúgy pénzügyi kultúra kutatások, a témájukat tekintve alig fedik egymást.¹ Vannak olyan vizsgálatok, amelyek a válaszadók pénzügyi szokásait vizsgálják (úgy mint: használja-e a bankkártyáját, vagy, hogy milyen gyakran nézi meg a számlaegyenlegét), vannak, amelyek a pénzügyekhez való hozzáállást (frusztrált-e, ha pénzügyekről van szó, érdeklődik-e a pénzügy iránt, stb.), és természetesen vannak olyanok is, amelyek tárgyi tudásra kíváncsiak, például hogy bizonyos kérdésekre, helyzetekre megtalálja-e, tudja-e a válaszadó a helyes megoldást (1.ábra). E összetevők jelennek meg

¹ Nemcsak a fogalom értelmezésében vannak különbségek az egyes kutatásokban. A kutatás módszertana (például (FSA 2006c) illetve (Financial Literacy Foundation 2007)), a kérdések feltevése (például (MNB 2006) ill (Kovács et al. 2011) is gyakran különbözik. Az egyes módszereket (Kempson 2009) hasonlítja össze.

(Tarantola 2010) megközelítésében is, aki szerint a pénzügyi szemléletmód-formálásnak három pilléren kell állnia: tudás, viselkedés, hozzáállás (Tarantola 2010). Ugyanez köszön vissza egy friss OECD tanulmányban is (Atkinson – Messy 2012).

1. ábra: A pénzügyi kultúra kutatások vizsgált területei

Forrás: saját szerkesztés Atkinson – Messy, (2012) illetve Tarantola, (2010) alapján

Ezek a kérdéskörök lefedik a pénzügyi műveltségre irányuló kutatások kérdéseit, ám gyakran a kutatás ezek közül csak az egy vagy két témára koncentrál, időnként a többi témakört nem is érinti. Mindezekből látható, hogy a pénzügyi kultúra, mint kutatási téma nagyon nagy területet fed le és sok, különböző kutatást fog össze.

Az is megállapítható, hogy számos kutatás a pénzügyi kultúrán belül bizonyos kisebb kérdésköröket vizsgál csupán és általában a kutatás tartalma alapján definiálja a pénzügyi kultúrát. Így például az Australian Securities and Investment Commission szerint a pénzügyi kultúra „egy egyén képessége arra, hogy megalapozott ítéleteket és határos döntéseket hozzon a pénzgazdálkodással kapcsolatban” (Schagen – Lines 1996, 91.o). Egy másik tanulmány szerint a pénzügyi kultúra kutatása során „azt vizsgálják, hogyan értelmezik az emberek a gazdasággal kapcsolatos információkat és hogyan hoznak megalapozott döntéseket a háztartás pénzügyeit illetően” (Lusardi – Mitchell 2011, 2.o). A Liverpool Hope University négy kutatója egy 2006-os kutatásukban pedig nem definiálja a pénzügyi kultúrát, úgy vezetik fel a kutatást, hogy a sok létező definícióból a kutatás során három elemre fognak koncentrálni, ez a három elem pedig az egyén, a pénzügyi ismeretek szintje és a megalapozott döntések (Samy et al. 2007).

Magyarországon az első jelentősebb pénzügyi kultúra kutatást a Magyar Nemzeti Bank publikálta. A pénzügyi kultúrát külön itt sem definiálják, a felmérés során öt témakört vizsgálnak: általános pénzügyi ismeretek, pénzforgalmi szolgáltatások, bankkártya használat, hitelezés, nyugdíj-előtakarékosság (MNB 2006).

Kizárólag a fiatalokra fókuszálva Magyarországon először a Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kara készített kutatást 2011-ben. Ebben a szerzők megállapították, hogy a pénzügyi kultúra fogalmának nincs egységes definíciója, valamint megadták azokat az elemeket, amelyet a kutatás során vizsgálnak. Ezek a pénz illetve a pénzügyi termékek használata, ehhez szükséges információk beszerzése, felhasználása, pénzügyi döntések meghozatala, pénzügyi attitűd, témához való hozzáállás valamint konkrét pénzügyi ismeretek (Kovács et al. 2011).

Mint látható, az egyes pénzügyi kultúra kutatások során a kutatók nem használtak egységes definíciót. Ezen kívül gyakran csak eredményeket közöltek a kutatások, azt kevesen határozták meg, hogy ki számít kulturáltnak pénzügyileg. Akik mégis meghatározták, azok pedig – részben a fogalmi különbözőségekből eredően – különbözőképp határozták meg (Schuchardt et al. 2009).

Egy mindenki által elismert, átfogó definíció létrehozására és pénzügyi műveltséget értékelő rendszerre tehát nagy szükség volt annak érdekében, hogy a kutatások könnyen összehasonlíthatóak legyenek. Erre 2012-ben került sor hosszas egyeztetések után, mikor az OECD és tíz másik szakmai szervezet publikálta a Programme for International Student Assessment 2012 Financial Literacy Framework – Pénzügyi Műveltség Keretelvek [továbbiakban: PISA 2012] című tanulmányát. Így az egységes meghatározás a PISA 2012 szerint (OECD 2012, 13.o)

„A pénzügyi kultúra pénzügyi fogalmak megértése és ismerete, valamint a képesség, a motiváció és az önbizalom ezen ismeretek és értelmezések alkalmazására a sokféle pénzügyi területen való hatékony döntéshozatal, az egyének és a társadalom pénzügyi jólétének tanítása, valamint a gazdasági életben való részvételük lehetővé tétele érdekében.”

A tanulmányban az, hogy milyen szinttől tekinthető egy válaszadó pénzügyileg műveltnek nem került még meghatározásra, ennek ellenére a munka igen nagy előrelépést

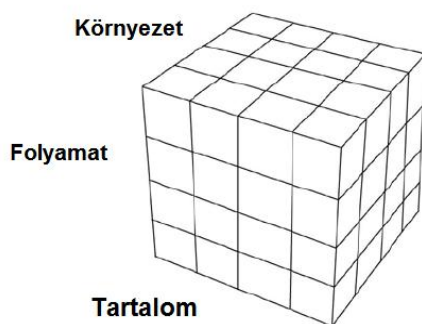
jelenthet a pénzügyi kutatások szintetizálására nézve, mivel nemcsak a definíciót, hanem a kutatások értékelését tekintve is egységesít. Ezt fogom a következő fejezetben bemutatni.

1.2 A PISA 2012 PÉNZÜGYI MŰVELTSÉG KERETELVEK²

A pénzügyi kultúrára irányuló kutatások során feltett kérdéseket a dolgozat elején három nagy csoportba soroltam. A pénzügyekhez való hozzáállásra, a pénzügyi szokásokra, és a tárgyi tudásra rákérdezőkre. A PISA 2012 a kérdéseket két csoportra osztja, gyakorlatilag összevonva a pénzügyi viselkedés és a pénzügyekhez való hozzáállás témakörét. Így a tanulmányban tárgyi tudásra rákérdező kérdéseket (kognitív tényezőket vizsgáló kérdéseket) és nem kognitív tényezőket vizsgáló kérdéseket különböztetnek meg. Míg az előbbi kérdéstípus esetében a kérdésekre egy jó válasz van, addig az utóbbi kérdés esetén nincsen jó válasz, mégis fontos a viselkedésre vonatkozó kérdések feltevése is, hiszen ez is információt árul el a válaszadóról.

A PISA 2012 módszer lényege, hogy a kutatás során feltett minden kognitív tényezőt vizsgáló kérdést 3 perspektívából közelít meg. Ez a három perspektíva a Tartalom, a Folyamat, illetve a Környezet. Az egyes megközelítések szerint a kérdések 4 csoportba sorolhatóak, így bármely feltett kérdés a 64 kisebb kocka valamelyikében elhelyezhető (2. ábra).

2. ábra: A kérdések megközelíthetősége a három perspektívából

Forrás: OECD (2012), 14.o

A Tartalom azt adja meg, hogy a kérdés megválaszolásához a válaszadónak a pénzügyi kultúra mely témakörében kell jártasnak lennie, a Folyamat arra vonatkozik, hogy a válaszadó

² Innentől kezdve ezt PISA 2012-ként rövidíttem annak ellenére, hogy a PISA, mint rövidítés maga a fiatalok kompetenciamérésére vonatkozik.

a megoldáshoz milyen módon, milyen gondolatmenettel jut el, a Környezet pedig a szituáció, a döntés környezete, kontextusa. Mind a három megközelítési módban a kérdéseket 4-4 csoportba sorolták.

Tartalom:

- Pénz és tranzakciók
- Tervezés és pénzgazdálkodás
- Kockázat és jutalom
- Pénzügyi világ

Folyamat:

- Pénzügyi információ azonosítása
- Információ elemzése pénzügyi környezetben
- Pénzügyi esetek értékelése
- Pénzügyi tudás alkalmazása és értékelése

Környezet:

- Iskola és munkahely
- Otthon és család
- Egyén
- Társadalom

Tartalom szempontjából a *Pénz és tranzakciók* témakör lakossági pénzügyi témákat tartalmaz úgymint mindennapi utalások, kiadások, a pénzért kapott érték, bankkártyák, csekkek, bankszámla, valuták. A *Tervezés és pénzgazdálkodás* témakör a bevétel- és vagyonszükséglet-tervezéssel foglalkozik rövid és hosszú távon (családi költségvetés, jövőbeli kiadásokra való tervezés, megtakarítás, befektetés, nyugdíj-előtakarékosság).

A *Kockázat és jutalom* témakörben a kérdések témája a nyereség és veszteség lehetőségének megértése különböző pénzügyi helyzetekben és a kockázatok felismerésének, biztosításának, kezelésének képessége. Itt kétfajta kockázatról beszélhetünk: a pénzügyi termékekkel kapcsolatos kockázat (pl. változó kamatozás) és az egyén életében felmerülő

különböző, nem pénzügyi termékekkel kapcsolatos kockázat (pl. elkerülhetetlen nagy összegű kiadás vagy ismétlődő kiadások). További témák lehetnek befektetések kockázatainak összehasonlítása, diverzifikáció, biztosítások, alternatív befektetés (állattartás, arany), különböző fajtájú hitelek, számlafizetés, hitel-megállapodások ismerete, kamat- és árfolyamváltozás, piacok volatilitása.

A negyedik témakörben, a *Pénzügyi világban* ennek jellemzőire irányulnak a kérdések. Ilyen témák például az egyén általános pénzügyi környezetében illetve a pénzügyi piacokon a fogyasztók jogai és kötelezettségei főként ideértve a pénzügyi szerződéseket. Másik téma lehet például az általuk használt információk forrásai, vagy jogi szabályozások. Egyéb feladattípus lehet például a gazdaság és az egyéneket érintő gazdaságpolitika változásaiból eredő következmények megértése (kamatváltozás, infláció, adózás vagy szociális juttatások), vagy a reklámok és a barátok hatása a fogyasztásra.

Folyamat szempontjából a *Pénzügyi információ azonosítása* témakörbe olyan kérdések tartoznak, melyekben pénzügyi információhoz kell jutni különböző forrásokból és azok fontosságát értelmezni. Például ilyen feladat lehet egy számlakivonaton megtalálni az egyenleget, egy hitelszerződésben megtalálni a késve fizetés következményeit, vagy tudni egy pénzügyi szakkifejezés helyes értelmezését. Az *Információ elemzése pénzügyi környezetben* témakörben feladat lehet a megadott pénzügyi információk tolmácsolása, összehasonlítása, összefoglalása, azokból a fontos információk kiemelése. Például két mobiltelefon-szerződés feltételeinek összehasonlítása vagy egy hitelkonstrukció reklámjáról eldönteni, hogy minden fontos információt tartalmazott-e.

A *Pénzügyi esetek* értékelése témakörben feladat lehet pénzügyi döntések meghozatala nemcsak a lexikális pénzügyi tudás, hanem a saját tapasztalatok alapján is. Például egy nem feltétlenül szükséges termék (például hangfal) megvásárlásáról való döntéshozatal esetén milyen dolgokat kell számításba venni a pénzügyi helyzetünk ismeretében. A *Pénzügyi tudás alkalmazása és értelmezése* témakörben pedig pénzügyi ismeretek segítségével kell értelmezni az adott helyzetet és ahhoz kapcsolódóan konkrét feladatokat kell megoldani. Ilyen lehet például egy hitel kamatát kiszámítani bizonyos évekre, vagy annak eldöntése, hogy pénzünk vásárlóereje hogyan változik egyik időszakról a másikra, ha ismerjük az infláció mértékét.

Környezet szempontjából az *Iskola és munkahely* témakörön belülre az iskolában és munkahelyen felmerülő kérdések, valamint a tanulmányokra való tervezéssel kapcsolatos kérdések kerültek. Ide tartozik például a bérpapír (munkabér elszámolási lap) értelmezése, továbbtanulásra való megtakarítás vagy az előnyök és a hátrányok vizsgálata a diákhitel igénybevételevel kapcsolatban. Az *Otthon és család* témakörbe a háztartás-vezetés költségeivel kapcsolatos témák tartoznak, úgymint háztartási gépek, berendezések és élelmiszerek vásárlása, a családi kiadások nyomon követése, családi események költségeinek tervezése. Ide tartoznak még a családi költségvetéssel kapcsolatos kérdések, valamint a kiadások rangsorolása fontosság szempontjából.

Az *Egyén* témakörbe olyan döntésekkel kapcsolatos kérdések tartoznak, melyeket az egyén jövőbeli haszon reményében vagy kedvtelésből hoz. Például bankszámla nyitás, szolgáltatások igénybe vétele (fodrász) vagy termékek vásárlása (ruhák, tisztálkodószerek, elektronikai- vagy sportfelszerelések vagy akár különböző bérletek), valamint ez utóbbiakhoz kapcsolódó hitelfelvétel illetve biztosítás megkötése. A *Társadalom* témakörbe pedig, mivel az egyén pénzügyi jóléte nem választható el teljességgel a társadalom jólététől, beletartoznak olyan témák, mint a fogyasztói jogok és kötelezettségek ismerete, az adók és egyéb kötelező befizetések céljának megértése, a vállalatok érdekeinek ismerete valamint ide tartozik az alapítványok részére történő adakozás lehetőségének átgondolása is.

Mivel az egyes témakörök ismerete nem ugyanolyan fontos, mint más témaköröké, ezért a PISA2012 ajánlást fogalmaz meg a kérdőívben szerzett pontok súlyozására. Azok a témakörök, melyekről a szakértők úgy gondolják, hogy fontosabbak egy fiatal számára, nagyobb súlyt kapnak a többi témakörhöz képest adott megközelítésen belül. Így például tartalom szempontjából a Pénz és tranzakciók témaköre fontosabb, mint a Kockázat és jutalom témakör. Az 1. táblázat az egyes megközelítések esetén mutatja be a témakörök ajánlott súlyozását:

1. táblázat: Az egyes témakörök ajánlott súlyozása a PISA 2012 szerint

Tartalom szempontjából			
Pénz és tranzakciók	Tervezés és pénzgazdálkodás	Kockázat és jutalom	Pénzügyi világ
30%-40%	25%-35%	15%-25%	10%-20%
Folyamat szempontjából			
Pénzügyi információ azonosítása	Információ elemzése pénzügyi környezetben	Pénzügyi esetek értékelése	Pénzügyi tudás alkalmazása és értelmezése
15%-25%	15%-25%	25%-35%	25%-35%
Környezet szempontjából			
Iskola és munkahely	Otthon és család	Egyén	Társadalom
10%-20%	30%-40%	35%-45%	5%-15%

Forrás: saját szerkesztés OECD (2012) alapján

Ezt a súlyozást felhasználhatjuk ahhoz, hogy értékeljük a fiatalok pénzügyi kultúráját akár egészében, akár egy-egy csoportot vizsgálva és azokat összehasonlítva. A módszer természetesen használható arra is, hogy a diákokat egymással összehasonlítsuk, esetleg – a későbbiekben, amikor a pénzügyi kultúrát már az iskolában tanítják – az érdemjegyet ez alapján állapítsuk meg.

Ennek a TDK dolgozatnak az a célja, hogy bemutassa, hogyan lehet a fiatalok pénzügyi kultúráját javítani. A PISA 2012 szerinti csoportokra bontást ennek érdekében arra fogom felhasználni, hogy feltárjam, hogy az egyes témakörökben mennyire jártasak a fiatalok, mik azok a témák, amikben különösen jól teljesítenek, és mik azok, amiben viszont nagyon gyengén. Ez nagy segítség egy oktatási program létrehozásához, mivel eléggé jó képet kapunk azokról a területekről, amelyek fejlesztésére nagyobb hangsúlyt kell fektetni.

1.3 A FIATALOK PÉNZÜGYI KULTÚRÁJA: TENDENCIÁK ÉS A JELENLEGI HELYZET

Ebben a fejezetben az a célom, hogy bemutassam a fiatalok pénzügyi kultúráját a válság előtt és után, valamint a fiatalok tárgyi tudását az SZTE-GTK 2011. évben készített felmérése alapján. A fejezet első részében tehát a pénzügyi kultúra változását mutatom be, melyek során a pénzügyekhez való hozzáállás változására koncentrálok. A fejezet másik részében pedig bemutatom a megkérdezettek tárgyi tudását bizonyos kérdéskörök vonatkozásában 2011-ben. Mindezek során nagy hangsúlyt fektetek a helyes válaszok arányán kívül a „nem tudom” válaszok arányának vizsgálatára is, hiszen ebből is fontos következtetéseket lehet levonni a fiatalok pénzügyi műveltségét illetően.

1.3.1 A fiatalok pénzügyi kultúrája a válság előtt és után

Magyarországon két intézmény is készített legalább 1000 fős mintán kutatást a fiatalok pénzügyi kultúrájára vonatkozóan, a Magyar Nemzeti Bank 2006-ban, illetve a Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kara 2011-ben és 2012-ben. Ebben a fejezetben az MNB 2006-os kutatásának eredményeit hasonlítom össze az SZTE-GTK 2011-es kutatásának eredményeivel. Ez előbbi a 14-17 éves korcsoporton, személyes megkérdezéssel végzett, 1006 fős reprezentatív kutatás, míg ez utóbbi a középiskolás korcsoporton online kérdőíves lekérdezéssel végzett, 5734 fős, nem reprezentatív kutatás. Bár a vizsgált korcsoportok különbözőek és csupán az egyik felmérés reprezentatív, mégis úgy gondolom, hogy a kutatások összehasonlítása fontos tanulságokkal szolgálhat.

Elsőként összehasonlítom, hogy hogyan alakult a fiatalok kapcsolata a pénzügyi ismeretek vonatkozásában: érdekelt-e őket, fontosnak tartották-e és hogy saját bevallásuk szerint önmagukat pénzügyileg informáltnak találták-e (2. táblázat). Fontos figyelembe venni, hogy a két kutatás esetében a kérdések feltevése különbözött. Míg az MNB kérdésére egy 5 fokozatú Likert-skálán lehetett válaszolni,³ az SZTE-GTK kérdésére csupán „igen”-t vagy „nem”-et lehetett felelni.

³ Itt az eredményeket ugyanazzal a módszertannal összegeztem, mint az MNB: az 1-2 értékeket, illetve a 4-5 értékeket összevonva kaptam meg az egyetértők, illetve az egyet nem értők arányát. A kettő összege azért nem 100%, mivel az 1-5-ig tartó skálán 3-ast jelölőket egyik csoportba sem helyeztük.

2 táblázat: A fiatalok és a pénzügy kapcsolatának helyzete 2006-ban illetve 2011-ben

	MNB (2006), %	SZTE GTK (2011), %
Fontosnak tartja a pénzügyi ismereteket	34	81,8
Nem tartja fontosnak a pénzügyi ismereteket	40	18,2
Érdekli a pénzügy	8-13*	70,5
Nem érdekli a pénzügy	58	29,5
Pénzügyileg tájékozott	7	50,3
Pénzügyileg nem tájékozott	65	49,7

Megjegyzés: *Az MNB kutatásában erre nézve 2 kérdés volt. Azt kérdezték, hogy a válaszadókat érdekli-e a pénzügyi világ hírei, illetve a pénzügyi termékek, szolgáltatások (az igenlő válaszok rendre 8%; 13%)

Forrás: saját szerkesztés MNB (2006), illetve Kovács et al. (2011) alapján

Ha összehasonlítjuk az eredményeket, azt láthatjuk, hogy azok aránya, akik fontosnak tartják a pénzügyi ismereteket, akiket érdekel a pénzügy, illetve aki magát pénzügyileg tájékozottnak vallja rendre magasabb a 2011-ben végzett vizsgálat esetén, mint a 2006-ban végzett esetén. Ezen kívül azok aránya, akik nem tartják fontosnak a pénzügyi ismereteket, akiket nem érdekel a pénzügy, illetve aki magát nem tartja pénzügyileg tájékozottnak rendre alacsonyabb 2011-ben, mint 2006-ban.

Ezen különbségeknek több oka is lehet. Statisztikai oldalról nézve ilyen ok lehet, hogy más korcsoporton (14-17 évesek, illetve a középiskolások) illetve más mintán végezték a két felmérést (bár az MNB kutatása nemre, korra, lakóhelyre reprezentatív, az SZTE-GTK kutatása nem), valamint az is, hogy más skálán kellett választ adniuk a megkérdezetteknek (5 fokozatú Likert-skála, illetve igen-nem).

Ezen kívül véleményem szerint a különbségek másik fő oka az lehet, hogy a két kutatás időpontja között érte el hazánkat a pénzügyi válság. Ennek következtében a fiatalok egyre gyakrabban találkoztak pénzügyi témával a híradóban, az interneten, vagy akár a családon belül. Továbbá mostanára a pénzügyi információk szélesebb körben elérhetőek, így ez is előidézhetheti a jobb eredményt. Másrészt a válság hatására saját bőrükön érezhették meg a pénzügyi ismeretek hiányának következményeit, amelynek következtében fontosabbnak tartják a pénzügyeket és érdeklődnek irántuk, így tehát valószínűsíthetjük, hogy a pénzügyi kultúrájukat nagymértékben befolyásolja a pénzügyi válság is.

Mindezek alapján valószínűsíthető, hogy gyökeresen változott a fiatalok hozzáállása a pénzügyekhez. Elkezdtek fontosnak tartani a pénzügyeket és érdeklődni irántuk. Az érdeklődés növekedésével együtt az is valószínűsíthető, hogy a tudásuk is nőtt, azonban eléggé nehéz összehasonlítani ebből a szempontból a két kutatást, ugyanis nemcsak kevés kérdésben fedik egymást, hanem a hasonló témájú kérdések általában a kérdésfeltevés módjában is különböznek. Mindezek ellenére találhatóak közös pontok a pénzügyi tájékozottságot illetően, két ilyen kérdést emelnék ki. Az egyik a Teljes Hiteldíj Mutatóval kapcsolatos, a másik pedig a devizahitelek kockázatával.

Az MNB a kérdést úgy tette fel, hogy „Hallott-e már Ön a THM-ről”, és az „igen” válaszok esetén egy 5 fokozatú Likert-skálán vizsgálta a tudásuk szintjét. A kutatás tanúsága szerint a válaszadók 58 százaléka hallott már a fogalomról és az átlagos tudásszintjük a fogalmat illetően 2,6. Az SZTE-GTK kutatásában a kérdést úgy tették fel, hogy „Mennyibe is kerül ténylegesen a hitel?” és erre a lehetséges válaszok: „A hitel kamata elegendő információt nyújt a hitel költségéről”; „A THM (Teljes Hiteldíj Mutató) ismerete maximálisan elegendő, hiszen ez tartalmazza (százalékban megadva) a hitelt terhelő, egy évre számított költséget és kamatot.”; „Érdemes rákérdezni, hogy a THM-en kívül vannak-e egyéb költségek”; „Nem tudom”. Erre a helyes választ a válaszadók 61,5 százaléka találta el. Bár az utóbbi kutatásban csupán el kellett találni a kínálgató választ, mégis javulásként fogható fel az eredmény.

A másik kérdés, amit összehasonlítottunk, a devizahitelek kockázatával kapcsolatos. Az MNB a kutatásában azt kérdezte, hogy melyik a kockázatosabb a forint hitel, a deviza hitel, avagy nincs különbség a kettő között. Erre a válaszadók 52 százaléka felelt helyesen. Az SZTE-GTK kutatása hasonló kérdést tett fel 5 évvel később: „Jelent-e többletkockázatot, ha valaki devizahitelt vesz fel?” Erre a lehetséges válaszok: „Semmilyen extra kockázat nem jelentkezik, hiszen a hitelkondíciókról előre lehet tájékozódni”; „A devizahitelek esetében az árfolyamkockázatot is a hitelfelvevő viseli”; „Semmilyen extra kockázat nem jelentkezik, sőt mivel a forint alapú hitelek kamata egyelőre magasabb, mindenképp deviza alapú hitelt érdemes választani”; „Nem tudom”. Erre a helyes választ a válaszadók 70,9 százaléka tudta a helyes választ, így valószínűsíthető, hogy a fiatalok pénzügyi ismeretei javultak az 5 év alatt.

1.3.2 A fiatalok tárgyi ismeretei a pénzügyeket illetően 2011-ben

Az MNB 2006-os kutatása nem ad elegendő információt ahhoz, hogy a fiatalok tárgyi tudásából messzemenő következtetéseket vonjunk le, ezzel ellentétben viszont az SZTE-GTK kutatása erre alkalmas, mivel a kérdések nagy része a tárgyi tudásra kérdez. Ebben a részben ennek a kutatásnak az eredményeit fogom vizsgálni.

A kutatás eredményeinek feldolgozása során először azt vizsgáltam meg, hogy az egyes kérdések valóban megfelelnek-e az OECD által kitűzött feltételeknek; mind a gyakorlatiasság kritériumának, mind annak, hogy azokkal egy fiatalnak az életében találkoznia kelljen. Ezután kezdtem az eredmények feldolgozását a PISA 2012 ajánlása szerint.

A kérdéssorból kiválogattam a tárgyi tudásra irányuló kérdéseket (1. melléklet), majd azokat vizsgáltam a gyakorlatiasság szempontjából. Itt az első forduló 9. és 23. kérdése esett ki, ugyanis az OECD kiemeli, hogy a kérdések ne lexikális, hanem gyakorlati tudásra kérdezzenek rá. Így az áfával kapcsolatban sem azt kell tudnia a fiatalnak, hogy a betűszó minek a rövidítése, hanem azt, hogy például egy termékért fizetett összeg mennyi áfát tartalmaz (ilyen kérdés egyébként van a tesztben). Ugyanígy a PIN kódnál sem az a fontos, hogy a PIN minek a rövidítése, hanem például az, hogy tudja a fiatal, hogy nagyon kell rá vigyázni és hogy online fizetéskor biztos, hogy nem kéri, (ha mégis ilyennel találkozik, akkor ott valószínűleg nem termékértékesítés folyik, hanem csalók gyűjtik áldozataikat). Így ezt a két kérdést nem vizsgáltam a továbbiakban.

Terveim szerint a kutatás eredményeit úgy vizsgáltam volna, hogy az egyes kérdéseket besorolom egy-egy témakörbe mindhárom – a PISA 2012 PMK kutatásban említett – megközelítési mód szerint, majd pedig az egyes témakörök esetén megvizsgálom, hogy abban a fiatalok ismeretei mennyire elegendőek, szerteágazóak, illetve hogy melyik témakörökre kell nagy hangsúlyt fektetni az oktatásban.

Azonban a Folyamatok megközelítésben a négy csoport úgy van kialakítva, hogy abba csak ténylegesen gyakorlatias kérdéseket lehet besorolni. Így például egy személyi jövedelemadót érintő kérdés esetén amennyiben a fizetett adóösszeget a bérpapíron kell megtalálni, úgy a „Pénzügyi információ azonosítása” csoportba kell beosztani, amennyiben

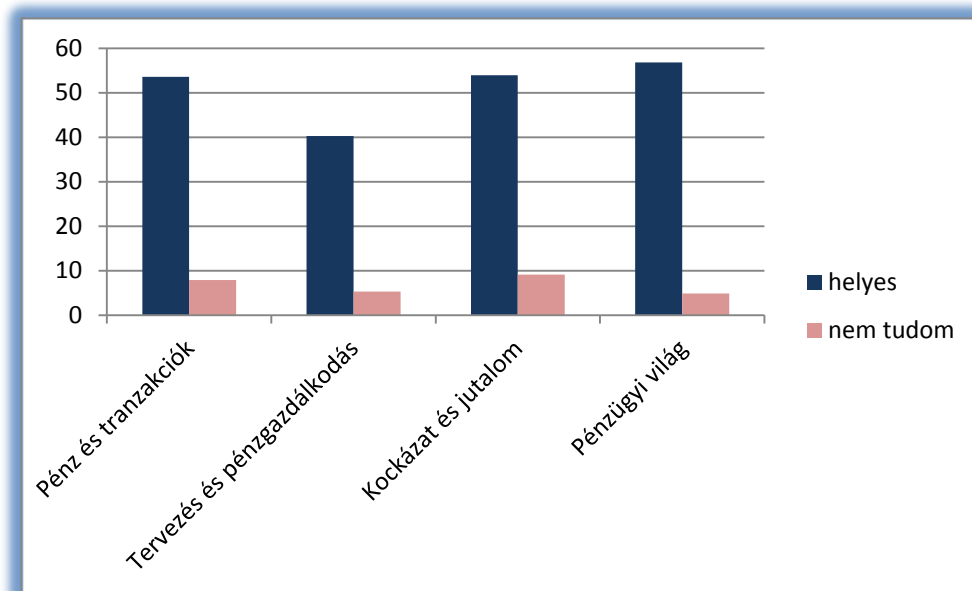
például egy törvénymódosítás szövege alapján azt kellene megmondani, hogy a cafetéria után hány százalék adót kell fizetni, akkor pedig azt az „Információ elemzése pénzügyi helyzetekben” csoportba kellene beosztani. Harmadrésről viszont amennyiben arra kérdez rá a feladat, hogy adott bruttó jövedelemből mennyi személyi jövedelemadót kell fizetni, azt a „Pénzügyi tudás alkalmazása és értelmezése” kategóriába kellene besorolni. Az általános kérdések besorolására azonban sem iránymutatást nem ad az OECD, sem pedig külön kategória nincs az ilyen kérdésekre. Mivel a tudásteszt részben sok kérdés általános, nem eléggé gyakorlat-specifikus, így ezeket nem lehet egyik kategóriába sem besorolni. Így tehát csak két megközelítésből, a Tartalom és a Környezet megközelítéséből rendeztem csoportba a kérdéseket (2. melléklet).

Ezután kiszámoltam az egyes csoportok esetében a helyes válaszok átlagos arányát, valamint a „nem tudom” válaszok átlagos arányát. Az összes vizsgált kérdésre a helyes válaszok átlagos aránya 52,03 százalék, a „nem tudom” válaszok átlagos aránya 6,24 százalék.

A „nem tudom” válaszok arányát azért tekintem nagyon fontosnak, mivel több kutatás is megállapította már, hogy ha következtetést akarunk levonni egy kutatási eredményből, számolnunk kell azzal is, hogy a válaszadók inkább tippelnek, mintsem hogy a „nem tudom” választ jelöljék. A „nem tudom” válasz megjelölése így tehát többek szerint nagyfokú pénzügyi tájékozatlanságra utal (Lusardi – Mitchell 2006, 2007; Lusardi – Tufano 2009, van Rooij et al. 2007), a tippelés pedig különösen a férfiakra jellemző (Lusardi – Mitchell 2011).

Vizsgálatom során a Tartalom szempontjából arra jutottam, hogy a Tervezés és pénzgazdálkodás témakörben lényegesen, 11,7 százalékponttal alacsonyabb a helyes válaszok aránya (40,3 %) az átlagoshoz képest (3. ábra). Viszont érdekes megállapítani, hogy a „nem tudom” válaszok aránya viszont ezzel együtt nem magasabb az átlagnál, sőt, majdnem egy százalékponttal alacsonyabb is. Továbbá a Kockázat és jutalom, valamint a Pénz és tranzakciók témakörökben, ahol a helyes válaszok aránya az átlagosnál magasabb (rendre 54 % illetve 53,6 %) a „nem tudom” válaszok átlagos aránya is magasabb az átlagosnál (9,16 % illetve 7,93 %), holott azt várnánk, hogy ezek aránya ott magas, ahol a helyes válaszok átlagos aránya alacsony.

3. ábra: A helyes válaszok és a „nem tudom” válaszok átlagos aránya az egyes kérdéscsoportokban a Tartalom szerinti megközelítésnél, %

Forrás: saját szerkesztés Kovács et al. (2011) alapján az OECD (2012) által javasolt módszertan mentén

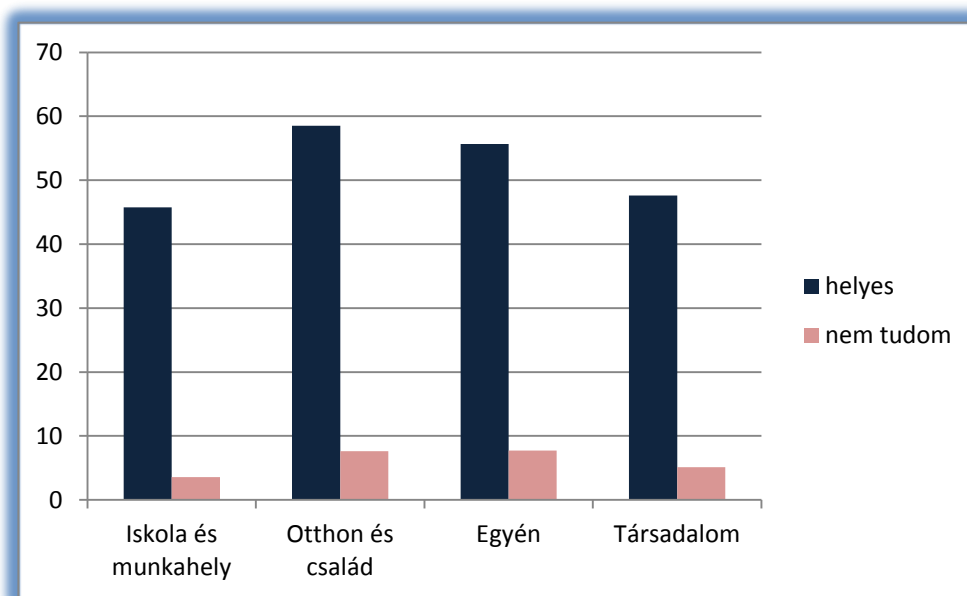
Ahogy a kutatók megfogalmazták, a „nem tudom” válaszok aránya nagyfokú pénzügyi tájékozatlanságra utal. Ez azonban önmagában nem magyarázza, hogy a „nem tudom” válaszok aránya miért nem ott magas, ahol a helyes válaszok aránya alacsony. Én ezt a jelenséget azzal magyarázom, hogy a „nem tudom” válaszok aránya azon kérdések esetében lesz magas, ahol a válaszadók nagyon kevésbé jártasak a témában (például a kérdésben számukra ismeretlen kifejezések vannak), és azon témák esetében alacsony, amelyekben jártasnak érzik magukat – függetlenül a feltett kérdés nehézségétől. A helyes válaszok arányát pedig inkább a feltett kérdés nehézsége fogja meghatározni. Ezzel később még bővebben fogok foglalkozni.

A tartalom témakörében tehát arra jutottam, hogy fejlesztést igényelnek különösen a Tervezés és pénzgazdálkodás témakörébe tartozó kérdések a helyes válaszok alacsony átlagos aránya miatt, a Kockázat és jutalom témakörébe tartozók pedig a „nem tudom” válaszok magasabb átlagos aránya miatt.

A Környezet szempontjából vizsgálva is hasonló eredményre jutottam. Az Otthon és család, illetve az Egyén témakörben a legmagasabb mind a helyes válaszok aránya (rendre

58,5 százalék illetve 55,7 százalék), mind a „nem tudom” válaszok aránya (7,6 százalék illetve 7,74 százalék). A helyes válaszok átlagos aránya az Iskola és munkahely témakörben a legalacsonyabb 45,73 százalék, azonban a várttal itt is ellentétesen alakul a „nem tudom” válaszok átlagos aránya, ami itt a legalacsonyabb 3,45 százalék (4. ábra).

4. ábra: A helyes válaszok és a „nem tudom” válaszok átlagos aránya az egyes kérdéscsoportokban a Környezet szerinti megközelítésnél, %

Forrás: saját szerkesztés Kovács et al. (2011) alapján az OECD (2012) által javasolt módszertan mentén

Azt, hogy a „nem tudom” válaszok magas aránya nem függ szorosan össze a helyes válaszok alacsony arányával úgy is beláthatjuk, hogy megvizsgáljuk azokat a kérdéseket, ahol a helyes válaszok aránya 30% alatti volt, és megnézzük, hogy ezen kérdések esetén mekkora volt a „nem tudom” válaszok aránya (3. táblázat).

3. táblázat: A helyes válaszok és a „nem tudom” válaszok aránya (%) azon kérdések esetén, ahol a helyes válaszok aránya 30% alatti.

forduló/kérdés száma (kérdés tartalma)	helyes	nem tudom
I/24 (áfatartalom)	22,3	5,5
I/25 (benzin adótartalma)	17,2	10,1
II/5 (biztosítások)	27,9	4,3
III/9 (BUX index)	23,5	7,9
III/14 (nyugdíjkorhatár)	29,6	1,5
III/15 (szolgálati idő)	13,5	2,7
III/22 (megtakarítás, kamatos kamat)	16,6	4,5

Forrás: saját szerkesztés Kovács et al. (2011) alapján

Itt azt láthatjuk, hogy 7 kérdés esetén lett a helyes válaszok aránya 30 százalék alatti, viszont ezek közül csak kettő esetében magasabb a „nem tudom” válaszok aránya az átlagosnál. Ez a két kérdés a benzin adótartalmára, és a BUX indexre kérdezett rá. Érdekes látni, hogy annál a kérdésnél, ahol a legalacsonyabb a helyes válaszok aránya a „nem tudom” válaszok aránya is csupán 2,7 százalék. Ez a nyugdíjkorhatárra rákérdező kérdés. A másik, nyugdíjazással kapcsolatos kérdés (III/14) is hasonlóan rosszul sikerült, azonban itt a „nem tudom” válaszok aránya még alacsonyabb, 1,5 százalék. Ezt is azzal magyarázom, hogy míg a nyugdíjkorhatárt, szolgálati időt érintő kérdéseknél a válaszadók tisztában voltak azzal, hogy bizonyos időt le kell dolgozni, bizonyos kort el kell érni a nyugdíjazás előtt, így ott tippeltek, addig a benzin adótartalmát vagy a BUX indexet érintő kérdések esetén a témát annyira sem ismerték, hogy tippelni merjenek.

Egy másik fontos megállapítás a válaszadással kapcsolatban, hogy a kutatás egészében a „nem tudom” válaszok aránya a kérdések többsége esetén 8 százalék alatt maradt, ennél azonban 10 esetben is magasabb lett: Ezek a témák az alábbiak (zárójelben a „nem tudom” válaszok aránya):

- megtakarítási forma választása (10,3 %)
- a hozam és a kockázat kapcsolata (14,5 %)
- a betéti és hitelkamat kapcsolata (12,0 %)
- a devizahitelek kockázata (9,4 %)
- a hitelkártya használata (15,7 %)
- folyószámlahitel célja (9,3 %)

- az Eurót használó országok (8,5 %)
- a vételi és eladási árfolyam kapcsolata (9,9 %)
- a benzin adótartalma (10,1 %)
- a független pénzügyi tanácsadás költségei (9,6 %).

Ebből arra következtethetünk, hogy a fent említett 10 kérdés esetén súlyos hiányosságok tapasztalhatóak a fiatalok pénzügyi ismereteiben, amelyre az oktatás során különösen figyelni kell.

Az SZTE-GTK kutatásában tárgyi tudásra 52 kérdés kérdezett rá. Ezek közül (a „nem tudom” válaszlehetőségeket figyelmen kívül hagyva) 13 kérdésnél 2 darab, 29 kérdésnél 3 darab, 9 kérdésnél 4 darab, illetve 1 kérdésnél 7 darab válaszlehetőségből kellett kiválasztani a helyes választ (4. táblázat).

4. táblázat: A kutatás során feltett kérdésekre adható válaszlehetőségek számának gyakorisága

Válaszlehetőségek, db	Kérdések, db
2	13
3	29
4	9
7	1

Forrás: saját szerkesztés Kovács et al. (2011) alapján

Ez azt jelenti, hogy tippelgetéssel 18,56 a helyes válaszok várható száma, ami 35,7 százalékos arányt jelent. Ennek tudatában az, hogy a helyes válaszok arányát tekintve a középiskolások átlagteljesítménye 54 százalék abszolút nem nevezhető jónak. Ezt az arányt jó lenne összehasonlítani az MNB 2006-os kutatásának vonatkozó arányával, de az inkább a pénzügyi szokásokat és a pénzügyekhez való hozzáállást vizsgálta, semmint a tárgyi tudást.

Az előbbieken megállapítottam, hogy a fiatalok pénzügyi ismeretei valószínűleg javultak 2006 és 2011 között, majd az OECD egy módszertanának segítségével megnéztem a tudásszintjüket az SZTE-GTK 2011-es felmérésének eredményei alapján.

A dolgozatom célja az, hogy megnézzem azokat a területeket a magyarországi fiatalok pénzügyi kultúráján, amik fejlesztésre szorulnak és külföldi tapasztalatok alapján javaslatot adjak egy olyan oktatási programhoz, aminek segítségével hatékonyan fejleszthetők a

pénzügyi ismereteik. Ezen célhoz nem kapcsolódik szorosan, mégis érdekes lehet nemzetközi kontextusba helyezni a hazai eredményeket, azaz megnézni, hogy a többi országhoz képest milyen a magyar fiatalok pénzügyi kultúrája.⁴

Amikor össze kívántam hasonlítani az eredményeket más országok eredményeivel, több akadályba is ütköztem. Először angol nyelvterületen kerestem kutatásokat, azonban olyan kutatást nem találtam, ami 2010-2012 között készült ugyanabban a korcsoportban, így összehasonlítani az eredményeket nem lenne helytálló. Azonban mivel ezen országok gazdasági helyzete, pénzügyi szabályozási környezete más, így a fiatalok ott más problémákkal, pénzügyi termékekkel fognak találkozni, mint nálunk, így nem is biztos, hogy messzemenő következtetéseket lenne érdemes levonni egy ilyen összehasonlításból. A hozzánk hasonló gazdaságú-kultúrájú országok (itt a kelet-közép-európai országokat értem) esetén pedig nem találtam angol nyelvű tanulmányt erre a korcsoportra, így nemzetközileg nem hasonlítom össze az eredményeket. Azonban – mint ahogy ezt már írtam is – ez a dolgozat szempontjából inkább érdekesség lett volna, hiszen ahhoz, hogy egy oktatási programhoz javaslatokat adjak sokkal fontosabb, hogy a külföldi kutatások tapasztalatait összegezzem és vessek össze, minthogy a fiatalok pénzügyi kultúráját.

⁴ Nemzetközi összehasonlító kutatást publikált a felnőttek pénzügyi kultúrájára nézve az OECD 2012-ben (Atkinson – Messy 2012), melyben Magyarországot 6 EU tagállam mellett olyan országokkal is összehasonlította, mint Örményország, Peru, Dél-Afrikai Köztársaság vagy a Brit Virgin-szigetek. Ezen összemérés érdekességként hathat, azonban továbbra sincs egy teljes, az egész Európai Unióra kiterjesztett kutatás, melynek segítségével az EU-27 tagállamokban a lakosság (és ezen belül is a fiatalok) pénzügyi kultúráját össze tudnánk hasonlítani.

2. Pénzügyi kultúra oktatása

„Olyan lesz a jövő, mint amilyen a ma iskolája.”

Szent-Györgyi Albert

A dolgozat tétele szerint a fiatalok pénzügyi oktatása elengedhetetlen, melyre az iskolarendszer keretében, külföldi tapasztalatok alapján (pl. hatékonynak bizonyult oktatási programok segítségével) kell, hogy sort kerítsünk. A dolgozat ezen részében ezt az állítást fogom részekre bontva kifejteni. Először megmutatom azt, hogy miért fontos, hogy a fiataloknak fejlesszük a pénzügyi kultúráját (viszont azt is, hogy ez milyen veszélyekkel járhat), a második részben érvelek amellett, hogy mindezen oktatásra az iskolarendszeren belül kell sort kerítenünk, ezután javaslatokat teszek arra, hogy hogyan is kellene oktatni a pénzügyeket, mit is kellene tartalmaznia a tananyagnak és hogy kellően fedje-e a tanítandó témákat a Nemzeti Alaptanterv. Végül pedig felhívom a figyelmet arra, hogy bár nagyon fontos a hatékony oktatási program megalkotása, a jövő nemzedékek szempontjából legalább olyan fontos annak a folyamatos utóellenőrzése, fejlesztése.

A pénzügyi kultúra hiánya a világ sok országában probléma, ami ellen a legtöbb helyen megpróbálnak tenni, azaz tanítani a pénzügyeket. Ennek sok formája van, melyeket áttekinthetően összefoglal az OECD pénzügyi oktatással foglalkozó weboldala.⁵ Itt részletesen (országokként és programokként) leírják, hogy mit is tartalmaz a program, melyik intézmény szervezi, kiket céloz meg, kik a felelősei és honnan tudunk további információhoz jutni a programról. Az ok, hogy ebben a munkában mégsem erre a forrásra támaszkodok az, hogy bár a programok részletesen ki vannak fejtve, mégis a hatékonyságukat kevés helyen mérik. Ennek következtében tehát nem tudjuk, hogy az adott program mennyire sikeres, mennyire érne meg adaptálni. Hasonló gondolatokat fogalmazott meg Annamaria Lusardi is (OECD 2011). A problémára, miszerint bár számos kezdeményezés elindult a pénzügyoktatás terén, azonban ezek hatékonyságát nem mérik kellőképpen Mundy (2008a) is rámutat.

Mivel a világon mindenhol hasonló pénzügyi termékekkel került szembe a lakosság, a probléma is hasonlóan ütközött ki. Természetesen azok a problémák, amelyekkel egy magyar család szembesült, nem minden részletükben azonosak azokkal, amilyenekkel egy USA-beli, de a problémák között sok a hasonlóság. A pénzügyi termékek és a kiütköző problémák

⁵ AZ OECD ezen weboldala a www.financial-education.org (Megtekintve 2012. április 4.)

hasonlósága alapján vélelmezhetjük, hogy a pénzügyi ismeretek oktatásában is érdemes hasonló dolgokat tanítani minden országban. Mindezt úgy gondolom, hogy a magyarországi oktatás során fontos a külföldi tapasztalatok figyelembe vétele, a sikeres elemek átvétele. Ebben a fejezetben olyan megállapításokat, tanácsokat kívánok leírni, melyek a külföldi oktatási programok alapján hasznosak lehetnek,⁶ valamint amelyeket a magyar kutatások eredményével összhangban vannak.

2.1 A PÉNZÜGYI KULTÚRA OKTATÁSÁNAK FONTOSSÁGA ÉS KOCKÁZATAI

Amint a kutatási eredményekből láttuk, a fiatalok pénzügyi kultúrája nagyon alacsony szinten van Magyarországon, hiszen a teszteken a megkérdezettek nem értek el jó eredményeket. Ahhoz, hogy a pénzügyi ismereteik javuljanak, elengedhetetlen, hogy oktassuk őket. Joggal tehetnénk fel a kérdést, hogy miért is szükséges az oktatásuk, vagyis hogy mire is jó a pénzügyi kultúra?

A globalizációval, a vállalatok nemzetközivé válásával együtt megjelentek újabb és újabb pénzügyi termékek, amelyek egyre komplexebbek lettek. A termékek rohamos fejlődésével azonban nem tartott lépést a lakossági pénzügyi ismeretek szintje, a termékeket úgy vették igénybe, hogy nem feltétlenül látták át, mi is történik (történhet) a pénzükkel. Ez így számukra nagy kockázatot jelent, emiatt ezekkel a termékekkel nemcsak a pénzügyi szakembereket kell megismertetni, hanem a lakosságot is. Nekik is hozzá kell jutniuk az alapvető pénzügyi ismeretekhez, hiszen a családoknak is fontos, hogy legyen költségvetésük, tervezhessenek a gyermek oktatására vagy a szülők nyugdíjas éveire.

A fiatalok körében is kifejezetten fontos a pénzügyi kultúra fejlesztése. Lassan döntést kell majd hozniuk olyan kérdésekben, mint lakáshitel, továbbtanulás finanszírozása és nyugdíjcélú megtakarítás, a pénzügyi kultúrájuk viszont veszélyesen alacsonynak és elégtelennek tűnik ahhoz, hogy megbirkózzanak a jelenlegi pénzügyi piac és termékek komplexitásával (Lusardi et al. 2010).

⁶ Itt azért nem használom a „külföldön sikeresnek bizonyult elemek” kifejezést, mert ahogy (O’Connell 2007) is kifejti, nem tudunk annyit még az oktatási programokról, hogy el lehessen mondani, hogy egy-egy sikeres program máshol is ugyanazt a sikert érheti el. Sőt, a tanulmányban azt is megfogalmazza, hogy a készítésekor még nem volt olyan tanulmány, ami részletesen bizonyította volna, hogy a pénzügyi oktatás valóban javította volna a pénzügyi viselkedést vagy a pénzügyi kultúrát. Ezzel ellentétben úgy gondolom, hogy ez csak a pénzügyi oktatási program minőségén és a pontos kutatásokon múlik.

A legfőbb indokokat arra, hogy miért is kell a pénzügyi kultúrát fejleszteni, négy csoportba sorolhatjuk. Ezek az alábbiak:

- A pénzügyi ismeretek hiányának következményei
- A pénzügyi ismeretek haszna eladósodottság esetén
- A befektetési lehetőségek ismeretének előnyei
- A magas lakossági pénzügyi kultúra társadalmi hasznai.

Ezután kifejtem a pénzügyi oktatás célját, valamint rámutatok arra is, hogy a pénzügyi oktatásnak kockázatai is vannak.

2.1.1 A pénzügyi ismeretek hiányának következményei

Az emberek közgazdaságtani és pénzügyi ismeretei gyakran nagyon hiányosak, ennek következtében súlyos és gyakran visszafordíthatatlan hibákat követhetnek el (Lusardi – Mitchell 2011). Ilyen hibák elkövetésére a fiatalok hajlamosabbak (Agarwal et al 2007), akik a szakmai szövegek bonyolultsága és érthetlensége miatt hoznak rossz döntéseket (Samy et al 2007). A súlyos következményekkel járó pénzügyi hibákra jó példa Magyarországon az óvatlan devizahitel-felvétel, fogyasztási és egyéb hitelek lehetőségeihez képest túlzott igénybe vétele (ideértve a fölösleges fogyasztást is), piramisjátékokban való részvétel (ez utóbbi kettő okát a Világbank is a pénzügyi kultúra hiányában látta (Miller et al 2009)), vagy megfelelő előképzettség nélküli, online platformon történő FX⁷ vagy CFD⁸ kereskedés. Ez utóbbira internetes reklámok ezrei csábítják a gyors meggazdagodásra vágyókat, (5. ábra) 'fektess be keveset, szakíts sokat, gyorsan'.

⁷ Foreign eXchange

⁸ Contract For Differences

5. ábra: Sokat, gyorsan, olcsón

Forrás: [szoljon.hu hirdetés](http://szoljon.hu/hirdetes)

„No such a thing as free lunch” – „Nincs ingyen ebéd”, mondja az angol közmondás, és valóban, az online platformokon kereskedő lakossági befektetők jelentős része nem képes nyereséget realizálni, gyakran éppen ellenkezőleg: súlyos veszteségeket realizál.

A PSZÁF egy felmérése szerint⁹ az egyik (vizsgált) platformon 2011 első hét hónapjában a magyar lakossági befektetők 77 százaléka veszteséget könyvelt el, és a vizsgálat idején a nyitott pozíciók (nem realizált) nettó egyenlege -3 milliárd forint volt (+1,2 Mrd Ft – 4,2 Mrd Ft). Egy nyitott pozíció átlagos eredménye 744 ezer forint veszteség volt. A veszteséges nyitott pozíciók 50 százalékánál a kimutatott veszteség meghaladta a 340 ezer forintot.

A (pénzügyi) nevelés hiányának következménye az időtényező nem megfelelő értékelése – a hiperbolikus diszkontálás is, amely rossz pénzügyi döntésekhez, vagy jó pénzügyi döntések meg nem hozatalához vezethet. A kifejezés azt jelenti, hogy az egyén minden olyan eseményt a szükségesnél jobban diszkontál, amely nem azonnal következik be. Ez okozza Wertenbroch (2008), szerint a halogatást, amelyben a fiatalok két legfontosabb pénzügyi problémájának okát látja, a túlköltekezését és az alacsony megtakarítását.

⁹ PSZÁF tájékoztató a magas tőkeáttételes ügyletekről
http://www.pszaf.hu/intezmenyeknek/befektetesi_szolgaltatok/publikaciok/magas_tokeattetel_111105.html
(Megtekintve 2012. március 19.)

Ezzel együtt Wertenbroch (2008) a megtakarítás el nem kezdésének okát is a halogatásban látja, ami szerinte az önkontroll problémája. Megoldásként látja rá, ha az egyén saját határidőket tűz ki, amit később külső szerv tartat be.

Példaként egy kutatás említ, amiben egy egyetemi tantárgyból megírandó három beadandó dolgozathoz kérhettek a diákok félév végénél korábbi határidőket. Amennyiben a határidőket nem tartották be, naponta 1%-ot vontak le büntetésként a teljesítményükből. Azok, akik éltek a lehetőséggel, jobb eredményt értek el a beadandókon, mint azok, akik nem éltek a lehetőséggel, vagyis mind a három beadandót a 14. hét végéig kellett megírniuk (Ariely – Wertenbroch 2002).¹⁰

Másik érdekesség, hogy Loewenstein és munkatársai (2003) szerint is ez húzódnak meg a dohányzáson kívül olyan nem normális és nem racionális viselkedési formákért, mint a droghasználat, a túlzott mértékű étkezés és alkoholfogyasztás, védekezés nélküli szex, a szoba ki nem takarítása, a házi feladat megoldásának elhalasztása, vagy az egész élet alatt gyűjtött vagyon eljátszása szerencsejátékokon – minden más diszfunkcionális viselkedési formával egyetemben. Ilyen például a megtakarítás elkezdésének halogatása is (Wertenbroch 2008).

Összességében tehát elmondható, hogy a pénzügyi kultúra fejlesztésével elérhető, hogy az emberek ne dőljenek be a „soha vissza nem térő lehetőségeknek”, a „gyors meggazdagodás” különböző vitatható módjainak, ne vegyenek fel fölöslegesen vagy a lehetőségeikhez mérten túlzott mértékben hiteleket és a hiperbolikus diszkontálás következtében kialakuló diszfunkcionális viselkedések elterjedése is talán csökkenthető.

2.1.2 A pénzügyi ismeretek haszna eladósodottság esetén

A válság rámutatott Magyarországon (is), hogy az eladósodottság milyen problémákat szül a családokon belül, emiatt nagyon fontos törekednünk arra, hogy a lakosság minél kisebb arányban adósodjon el. Természetesen a hitelfelvétel nem „ördögtől való”, hiszen ha gondos tervezés előzi meg, az pénzügyileg előnyös lehet az egyén számára. Egy tanulmány korábban

¹⁰ A megtakarítás felhalmozásának kapcsán tartat be határidőket a CIB Bank Malacpersely számla megtakarítási terméke. Amennyiben az ügyfél nem takarít meg az adott hónapban legalább 10 000 forintot, vagy pénzt vesz ki a megtakarítási számláról, a megtakarítása alacsony kamatlábbal kamatozik abban a hónapban.
http://www.cib.hu/maganszemelyek/szolgaltatasok/megtakaritasok/malacpersely/index?isFlashCompliant=true&session_id=RbnU0fgq8wzdtZOaehguynrz&flashVersion=1&b=121&w=1366&h=768 (Letöltve 2012. November 1.)

már megállapította, hogy alacsonyabb pénzügyi műveltséggel rendelkező emberek számára nagyobb valószínűséggel okoz gondot az eladósodottság (Lusardi – Tufano 2009). Magyarországon a lakossági hitelállomány magas és láthatóan - leginkább a válság következményeként - ez a lakosságnak problémát okoz, legfőképp a devizahitelek esetében. Ennek okán is fontos lenne a lakossági pénzügyi kultúrát fejleszteni, ezzel felvértezve az egyéneket az adósság kezelésére, tervezésére.

Figyelnünk kell arra is, hogy a felsőoktatási rendszer átalakítása és az oktatás költségeinek hallgatókra való terhelése Magyarországon hasonló problémákat okozhat, mint Nyugat-Európában vagy az USA-ban. A hallgatók a tanulmányaikat (családi forrás hiányában) diákhitelből finanszírozzák, amely törlesztése súlyos következményekkel járhat a jövőre nézve. A diákhitel egyébiránt az egyik olyan pénzügyi termék, melynek hatásaival napjaink fiatalságának a jövőben szembe kell néznie. Habár a tanulmányok költsége nincs azon a szinten, mint Nyugat-Európában, azonban ennek ellenére is fontos látni a diákhitel terjedésének következményeit, számolni azzal.

A nagy összegű diákhitel, valamint a diákok hitelkártya-adóssága rossz hatással van rájuk egy amerikai tanulmány szerint. Egy USA-ban végzett tanulmány szerint a megkérdezettek 30 százaléka gyakran aggódik az adósság miatt, 29 százaléka pedig abbahagyta tanulmányait vagy lemondott azok folytatásáról (USAToday – NEFE 2006). Az óceánon túl a diákok eladósodását megelőzendő a Credit Card Accountability, Responsibility, and Disclosure (CARD) Act értelmében 21 éves kor alatt csak felnőtt beleegyezésével kaphat hitelkártyát a diák, amennyiben nem tudja bizonyítani, hogy az adósság visszafizetéséhez elegendő jövedelem áll rendelkezésére. (U.S. Congress Senate 2009). Habár Magyarországon a diákok már 18 éves koruktól szerezhethetnek hitelkártyát felnőtt beleegyezése nélkül, ez nem fenyeget eladósodási hullámmal, mivel a sikeres elbíráláshoz igazolniuk kell, hogy rendelkeznek elegendő jövedelemmel az adósság visszafizetéséhez.

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy mivel a mostani diákság egy része az nagybetűs életbe már hitellel fog kilépni (diákhitel) és lehet, hogy további hitelt fog felvenni (pl. lakásvásárlásra), így különösen fontos, hogy ezt az adósságot jól tudják kezelni, amely képességgel a pénzügyoktatás tudja őket felvértezni.

2.1.3 A befektetési, megtakarítási lehetőségek ismeretének előnyei

A pénzügyi válság többek között arra is ráébresztette a lakosságot, hogy megtakarítani, a jövőre tervezni fontos. Az egyik ilyen cél a megtakarítással a nyugdíj. A magyar nyugdíjrendszer¹¹ – a hasonló állami felosztó-kirovó nyugdíjrendszerekkel egyetemben (Johnston 2005) – igencsak kiszámíthatatlan, hiszen nem tudhatjuk, hogy vajon kapunk-e majd 10-20-40-50 év múlva nyugdíjat. Ez a lakosságban a legújabb felmérések szerint egyre inkább elkezdett tudatosulni.¹²

A pénzügyi kultúra szoros összefüggésben van a nyugdíjas időkre való tervezéssel és a nyugdíjcélú vagyonfelhalmozással (Boucher 2010, Lusardi – Mitchell 2007, 2008, 2009), hiszen aki pénzügyileg művelt, látja azt, hogy nem fenntartható a nyugdíjrendszer, vagyis ha fog is kapni a jövőben nyugdíjat, akkor sem biztos, hogy reálértéken annyit, mint a mostani nyugdíjasok. Így elkezd időben gyűjteni, hogy ki tudja pótolni az államtól kapott juttatásokat. Egy felmérés szerint azon válaszadók, akik gondoltak a nyugdíjas éveikre pénzügyi szempontból, azok háromszor annyi vagyont halmoztak fel, mint azok, akik nem (Lusardi – Mitchell 2006). A másik irányból megközelítve ugyannerre jutott egy brit felmérés is (FSA 2006b). Ott úgy fogalmaztak, hogy az emberek egy része jövedelemszinttől függetlenül nem tervez a nyugdíjas éveire, így nem halmoznak fel megtakarításokat. A tervezés pozitív hatásait a vagyonfelhalmozásra más szerzők is kiemelik (The Brookings Institution 2009).

A nyugdíj-előtakarékosság esetén azonban nemcsak az a fontos, hogy a takarékoskodásra gondoljunk időben és azt korán kezdjük el, hanem az is, hogy a választható alapok közül minél alacsonyabb költségűt találjunk, hiszen így több pénzünk marad. Egy másik kutatás szerint a pénzügyileg kevésbé művelt válaszadók kisebb valószínűséggel találnak alacsony költségű befektetési alapokat (Hastings – Tejeda-Ashton 2008) és kevésbé valószínű, hogy vagyont halmozzanak fel és azt hatékonyan kezeljék (Hilgert et al. 2003; Stango – Zinman 2007).

Hasonló következtetésre jutottak más kutatók is. Egy Oroszországban végzett kutatás során azt találták, hogy a pénzügyi kultúra szoros kapcsolatban van a megtakarításra való

¹¹ Heim Péter egy interjú során a Magyar Televízióban 2012. július 8. A Napi Gazdaság cikke: http://www.napi.hu/magyar_gazdasag/drasztikusan_csokkenteni_kell_a nyugdijakat_veli_a_szazadveg_elnoke.524795.html (Megtekintve 2012. október 19.)

¹² http://index.hu/gazdasag/magyar/2012/06/19/rettegunk_a nyugdijtol/ (Megtekintve 2012. június 20.)

képességgel, amely kapcsolat a pénzügyi válság idején még erősebb. Szerintük ez alapján arra következtetünk, hogy a magas pénzügyi kultúra felvértezi az egyéneket a makroökonómiai sokkok kivédésére (Klepper et al. 2012).

Érdekes következtetésre jutott Botos et al. (2012) a megtakarításokat vizsgálva a Közép-Alföldön. Azt találta, hogy a lakosság kockázatkerülő a megtakarításait illetően, mivel megtakarításaikat legfőképp bankbetétben, illetve készpénzben tartják. Azonban tudtuk nélkül így más kockázatokat és veszteségeket kell elszenvedniük, úgymint az infláció, az elmaradt kamat, vagy akár a vagyon elleni bűncselekmények.

Így tehát láthatjuk, hogy a pénzügyi kultúra fejlesztése azért is fontos, hogy a lakosság minél nagyobb megtakarítással/befektetéssel rendelkezzen a nyugdíjas éveire, ebből kiegészítve az esetlegesen alacsony állami nyugdíját, valamint hogy képes legyen megtakarítani és a megtakarítását a számára legjobb formákban elhelyezni.

2.1.4 A magas lakossági pénzügyi kultúra társadalmi hasznai

A magas pénzügyi kultúra nemcsak az egyén számára hasznos, hanem a család és közvetetten a társadalom egésze számára is (Gale – Levine 2010). Ezt kétféleképp fogom az alábbiakban igazolni, egyrészt megnézem, hogy az egyéni hasznoknak milyen hatásai vannak a társadalom egészére, másrészt pedig korábbi kutatások által ismertetett következményeket kívánok bemutatni.

Amikor a pénzügyi ismeretek megtakarítási/befektetési viselkedésre mért hatásait vizsgáltuk, láthattuk, hogy például ennek köszönhetően a lakosság nagyobb volumenű megtakarítással/befektetéssel fog rendelkezni a nyugdíjas éveire, így a nyugdíjassza esetleges megrogyása, összeomlása esetén mérsékelhetőek a társadalmi károk.

Hasonlóan közvetett a pénzügyi ismeretek társadalmi haszna az alacsony eladósodottsági szint esetén is. Magyarországon jól látható társadalmi károkat okozott a devizahitelek felvétele, amely súlyos következményekkel járt. Egy ilyen következmény volt például a végtörlesztés, amely költségeket rótt nemcsak a költségvetésre (adóbevételeket kellett a károk enyhítésére költeni), hanem a bankszektorra is (melynek következtében visszaesett a hitelezés), amely közvetetten a reálszférát is hátrányosan érintette. Másik

társadalmi kár például az egyének instabil anyagi helyzete miatt bekövetkező fogyasztás-visszaesés.

Más kutatások is hasonló eredményre jutottak. Kutatók korábban már megállapították, hogy a pénzügyi műveltség hiánya a társadalom számára súlyos költségeket jelent (Joo – Garman 1998), a pénzügyi ismeretek oktatása fontos az egyének és a nemzet egészének védelme érdekében is (Johnston 2005), valamint hogy a gazdaság számára (Tarantola 2010; Atkinson 2012) is jobb, ha az emberek értenek a pénzügyekhez. Ezen kívül a lakosság pénzügyi ismereteinek szintje hatással van a makrogazdaságra, a pénzügyi rendszer egészére (Béres – Huzdik 2012).

A fiatalok pénzügyi tájékozottsága a döntéshozók különböző csoportjai számára is fontos. Fontos azoknak, akik hatékony pénzügy-oktatási programot kívánnak megalkotni, akik jogszabályokkal kívánják megvédeni a fiatal fogyasztókat (Lusardi et al. 2010), de a pénzügyi intézmények számára is, akik termékeket kínálnak számukra (Lian 2008).

2.1.5 A pénzügyi oktatás célja

A fiatalok pénzügyi oktatásánál a cél nem az, hogy mindenkiből pénzügyi szakembert képezzünk, hanem az, hogy olyan tudást adjunk a fiataloknak, amellyel az élet különböző pénzügyi helyzeteiben könnyedén elboldogulnak. Ebből következik, hogy nem ugyanazt a tananyagot kell számukra tanítani, mint azok számára, akikből pénzügyi szakembert kívánunk képezni. Az első – és talán legfontosabb – különbség a szövegezés. Míg egy pénzügyi szakembernél fontos, hogy az oktatása során az összes terminus technicusszal megismerkedjen, addig ez a középiskolás diákok számára fölösleges, sőt, az anyagot túlzottan szárazzá, nehezen érhetővé tenné. Természetesen azokkal a fogalmakkal meg kell ismertetnünk, amivel a mindennapokban találkozni fog, azonban a tananyag túlbonyolított szövegezése a célunkkal ellentétes következménnyel járhat.

Az OECD Financial Education Programmes in Schools szerint a fiatalok pénzügyi oktatásának tudást és képességeket kell adnia a tanulóknak, és egy hatékonyabb, felelősségteljesebb pénzügyi viselkedést kell eredményeznie (OECD – US Treasury 2008).

2.1.6 A pénzügyi oktatás kockázatai

Az előbbiekben bemutattam a pénzügyi oktatás, a pénzügyi műveltség fejlesztésének előnyeit. Azonban fontos tisztában lennünk azzal, hogy ennek kockázatai is vannak. Korábbi tanulmányok szerint a programban részt vevők nagyobb magabiztosságra, mint pénzügyi képességre tesznek szert a pénzügyi képzéseken (Tarantola 2010).

Érdekes párhuzamot állapíthatunk meg ebben a megállapításban dolgozat elején leírtakkal. Amikor az MNB 2006-os és az SZTE-GTK 2011-es kutatásának eredményeit hasonlítottam össze, megállapítottam, hogy a fiatalok körében magasabb volt azok aránya a 2011-ben végzett felmérés szerint, mint a 2006-ban végzett szerint, akik pénzügyileg tájékozottnak tartják magukat, és azoknak az aránya pedig alacsonyabb volt, akik pénzügyileg nem tartják magukat tájékozottnak.

5. táblázat: A fiatalok pénzügyi tájékozottsága¹³ 2006-ban, illetve 2011-ben

	MNB (2006), %	SZTE GTK (2011), %
Pénzügyileg tájékozott	7	50,3
Pénzügyileg nem tájékozott	65	49,7

Forrás: saját szerkesztés MNB (2006), illetve Kovács et al. (2011) alapján

Míg 2006-ban a megkérdezett fiatalok 7 százaléka vallotta magát pénzügyileg tájékozottnak, addig 2011-ben 50,3 százalékuk (6. táblázat). Bár a pénzügyi ismereteik valószínűleg javultak, ezen javulás mértéke nem tükrözi a magabiztosságuk valószínűsíthető javulásának mértékét. A két adat közti különbséget többek között a válsággal magyaráztam a dolgozat elején, vagyis azzal, hogy a fiatalokat elkezdte érdekelni a pénzügy és elkezdtek információkat szerezni, melyekhez a korábbi időben tapasztaltnál könnyebben hozzá tudtak férni. Azonban ha megnézzük a – szintén már említett – információforrásokat (televízió, rádió, újságok, család, barátok), akkor láthatjuk, hogy ezekből a forrásokból nem kaphattak megfelelő tájékoztatást. Így tehát miután pénzügyi információhoz jutottak, a magabiztosságuk sokkal nagyobb mértékben nőtt, mint a tényleges pénzügyi műveltségük, tehát a Tarantola által megfogalmazott kockázatra Magyarországon is figyelni kell!

¹³ A válaszadó saját véleménye szerint

2.2 AZ ISKOLA MINT A PÉNZÜGYI OKTATÁS LEGJOBB HELYSZÍNE

Az előző fejezetben csoportokra szedtem az indokokat abból a célból, hogy érveljek a pénzügyi kultúra fejlesztésének fontossága mellett. Mindezek után ebben a részben bemutatom azt, hogy bár pénzügyi műveltséggel a fiatalok akár több forrásból is fel tudnák vértézni magukat, mégis elengedhetetlen, hogy az oktatást az iskola keretein belül valósítsuk meg. Az érveket itt is csoportokra bontom. Először bemutatom, hogy a pénzügy oktatásának nevelő jellege is van, majd azzal érvelek, hogy az iskola pártatlan és hiteles információforrás. Végül azt hozom fel indokként, hogy az iskolai tanítás széles réteg számára elérhető, így a szegényebb családból származó diákok is részesülhetnek pénzügyi oktatásban, nevelésben.

2.2.1 Az iskola mint a nevelő intézmény

A pénzügyi alapi ismereteken belül átadott értékek, viselkedési normák szorosan kapcsolódnak az alapfokú oktatási intézmények fő missziójához, a neveléshez. A pénzügyi nevelés során is olyan értékekre, hozzáállásra kell nevelni a fiatalságot, mint a mindennapi élet többi részén, így hol is lehetne jobb helye a pénzügyi szokásokra illetve a pénzügyi hozzáállásra való nevelésnek, mint az iskolában?

Zsótér és Nagy (2012) is rávilágított arra, hogy a pénzügyi oktatás nem csupán pénzügyi-gazdasági ismeretanyagok diákokba sulykolásából, hanem olyan nevelési elemekből is áll, mint például a tudatos fogyasztásra nevelés.

A pénzügyi ismereteken belül ezen kívül például kiegyensúlyozottságra, fegyelemre, türelemre kell nevelni, melyeket a diák az élete más területein is hasznosítani tud. Ezek olyan értékek, melyeket nagyon fontos, hogy a fiatalok elsajátítsanak, azonban nem mindegyikőjük van abban a helyzetben, hogy ezeket otthon a szüleitől, családjától tanulja meg.

Több tanulmány is kifejtette már, hogy a fiatalok pénzügyi oktatását olyan hamar kellene elkezdeni, amennyire csak lehet (OECD 2005, OECD 2012), hiszen fontos, hogy azelőtt szerezzenek pénzügyi ismereteket, mielőtt aláírják az első pénzügyi szerződésüket és mielőtt meghozzák első pénzügyi döntéseiket (Lusardi et al. 2010). Ezekhez a döntésekhez pedig a fiataloknak szükségük lesz mindazon értékekre, amit az iskola képes átadni számukra.

2.2.2 Az iskola mint hiteles, pártatlan információforrás

Az MNB kutatása szerint a fiatalok az információikat főként az alábbi forrásokból szerzik: „TV, újságok, magazinok ismertetői”, „TV, újságok, magazinok reklámjai”, valamint „család és barátok”. Az alábbi forrásokra nyilatkozta a válaszadók legalább 50 százaléka (rendre 56 százalék, 50 százalék, 50 százalék), hogy szerez onnan információt (MNB 2006). Egy USA-ra vonatkozó tanulmány is említi a szülők és barátok körét, mint az információszerzés fő csatornáját (Lusardi et al. 2010), és Kovács et al. (2012) is a családot találta a fő információforrásként.

A média szakmai hitelességét és pártatlanságát a pénzügy szempontjából természetesen meg lehet kérdőjelezni. A reklámok esetében erre jó példa a rövid futamidejű személyi kölcsönök ügyfél számára előnyös beállítása, de az ismertetőik körébe is beletartozhatnak a bankok által megjelentetett egyoldalú tájékoztatások. Továbbá az OECD Financial Education Programmes in Schools nevű kutatási riportja szerint is fontos, hogy a képzés ne üzleti alapon történjen, valamint ne keveredjen a pénzügyi intézmények reklámozási tevékenységével sem (OECD – US Treasury 2008).

A pénzügyi ismereteket Malajziában például üzleti alapon oktatják. Ott az iskolákat egy-egy pénzügyi intézmény örökbe fogadja és így vezeti be a tanulókat a banki és biztosítási rendszer világába (Lian 2008). Magyarországon hasonló kezdeményezést láthatunk például az Erste Banknál,¹⁴ amely általános és középiskolákban osztályfőnöki órák keretein belül ad át pénzügyi ismereteket a diákoknak.

Így tehát azt mondhatjuk, hogy a három, fiatalok által leginkább preferált információforrás közül kettő nem feltétlenül alkalmas az ismereteiknek szakszerű bővítésére.

A harmadik legfőbb információforrás a család és a barátok. Mint ahogy több másik országban is, Magyarországon is megmutatták kutatások, hogy bár a felnőtt lakosság tájékozottnak gondolja magát a pénzügyeket illetően, a tudása nem feltétlenül elegendő (Lusardi – Mitchell 2011, Tarantola 2010, MNB 2006, Atkinson - Messy 2012).

¹⁴ A programról lásd a http://penzugyikisokos.hu/?page_id=42 honlapot. (Megtekintve 2012. 10. 22.)

Egy francia kutatás tanúsága szerint a fiatalok bevallásuk szerint a pénzügyi ismereteiket nagyrészt a szüleiktől szerzik, viszont egy másik kutatás rámutatott, hogy a felnőttek 73 százaléka nem gondolja magát pénzügyileg tájékozottnak (Pointillart 2008).

Ennek az oka az, hogy az országok egy jelentős részében – Magyarországgal egyetemben - nincs megfelelő pénzügyi oktatás a felnőttek számára. A magasabb iskolázottság összefüggésben van a magasabb pénzügyi kultúrával, de a legmagasabban iskolázottak köre sem eléggé tájékozott a pénzügyekről (Lusardi – Mitchell 2011), így azt mondhatjuk, hogy a harmadik legfőbb információforrás sem ad a fiatalok számára kielégítő tájékoztatást.

Mivel a legnépszerűbb információforrások a fiatalok számára nem adnak megbízható és hiteles tájékoztatást, szükséges, hogy a tudásukat megbízható helyről szerezzék. Erre alkalmas az iskola, mint hiteles és pártatlan információforrás, hiszen az oktatási anyagot szakértőkkel lehet kidolgoztatni, így a fiatalok hozzájutnak a szakemberek szerint legfontosabb információkhoz, melyek segítségével könnyebben boldogulhatnak majd a pénz világában.

2.2.3 Az iskola, mint a mindenki számára elérhető információforrás

Szintén nyomós érv az iskolában történő oktatásra a szociális helyzet kapcsolata a pénzügyi kultúrával. Ez alatt nemcsak a család anyagi helyzetét értem, hanem azt is, hogy milyen környezetben nevelkedett, milyen szociális helyzettel, és ezzel szoros összefüggésben milyen neveltetésben részesülő barátokkal rendelkezik. Egy USA-ban végzett kutatás többek közt rávilágított arra, hogy különböző szociodemográfiai tényezők befolyásolják a fiatalok pénzügyi ismereteinek szintjét (Lusardi et al. 2010):

Azoknak a diákoknak az eredményei, akiknek a szülei nem rendelkeznek legalább főiskolai diplomával, vagy a társaik nem tervezik a továbbtanulást lényegesen alacsonyabb a kockázat-diverzifikációs kérdésekben, mint a társaikéi, holott ez egy nagyon fontos téma a megtakarítási és a befektetési döntések vonatkozásában. Az édesanya végzettsége, a család vagyona és pénzügyi műveltsége szintén jelentős szerepet játszik a fiatalok pénzügyi kultúrájában. Azok, akiknek a

szülei nem rendelkeztek részvényekkel vagy nyugdíjcélú megtakarításokkal, szignifikánsan rosszabb eredményt értek el a diverzifikációra vonatkozó kérdés megválaszolásában. Szignifikánsan jobb eredményt értek el viszont azok, akiknek a középiskolai barátai tervezték a továbbtanulást, mint azok, akikéi nem; azok, akik nem dohányoznak, valamint azok is, akiknek a középiskolai barátai nem dohányoztak. Továbbá azok is jobbnak bizonyultak a pénzügyi kérdésekben, akik a kognitív képességeket mérő teszten is jobbak voltak.

Más kutatások is hasonló eredményre jutottak. Például Atkinson és Messy (2012) arra jutott, hogy a pénzügyi viselkedés és a pénzügyi ismeretek szintje is pozitív összefüggésben van a magasabb iskolázottsággal és a magasabb jövedelemszinttel. Klepper és munkatársai (2012) azt találták Oroszországban, hogy a pénzügyi piacokon való részvétel pozitív, míg az informális forrásokból való kölcsönzés (pl. uzsora) negatív kapcsolatban van a pénzügyi kultúrával. Mivel a pénzügyi piacokon általában a gazdagabbak forgatják a pénzüket, míg az uzsora hitelfelvétel inkább a szegényekre jellemző, innen is látható, hogy a pénzügyi kultúra szintje szorosan összefügg a család szociális helyzetével. Így tehát ha nem oktatjuk a pénzügyi ismereteket mindenki számára könnyen elérhetően (kötelezően), akkor a jobb körülményekkel rendelkező fiatalokat a szülei megtanítják vagy megtaníttatják, míg a hátrányosabb helyzetből jövő diákok még nagyobb hátrányban lesznek a módosabb társaikhoz képest. Johnston (2005) szerint úgy, mint az egészségügyi ellátásban, a pénzügyi ismeretek oktatásában is ott kell lennie az államnak, aki az alapvető védelmet megadja a leghátrányosabb helyzetűeknek.

Kétségtelen, hogy az interneten fellelhető elegendő információ ahhoz, hogy a diák fejlessze saját pénzügyi kultúráját. Sőt, a Citi Financial Education Program szerint támogatni kell az e célt szolgáló nemzeti kampányokat, kiadványokat,¹⁵ specifikus weboldalt,¹⁶ ingyenes információs szolgáltatásokat és a pénzügyi fogyasztókra nagy kockázatot jelentő témákban (pl. csalás) figyelmeztetőrendszerek kiépítését is (Duguay 2008).

Azonban mint már láttuk, az, hogy a fiatalok pénzügyi műveltsége magas legyen nemcsak a saját érdeke, hanem az egész társadalomé is, így elengedhetetlen, hogy a pénzügyi

¹⁵ Ilyen például Kanadában a CFEE által kiadott Money and Youth kiadvány, mely hasznos pénzügyi (és életvezetési, gazdasági) tanácsokat ad fiataloknak (Rabbior 1997)

¹⁶ Ilyen oldal például a Pénziránytű Magyarországon: <http://penziranytu.mnb.hu/> (Megtekintve 2012. 10. 12.)

ismeretek elsajátítását ne a fiatalra bizzuk, hanem ösztönözzük ebben, tanítsuk. Hiszen nem biztos, hogy értesül a lehetséges információforrásokról, vagy ha értesül is, hogy igénybe veszi-e. Mexikóban például számos iskolán kívüli program működik a pénzügyi kultúra fejlesztésére, amik azonban viszonylag kevés embert érnek el (Duguay 2008).

Arra, hogy az iskolában oktassuk a pénzügyeket további jó ok, hogy az SZTE-GTK kutatása szerint erre diákoldaltól igény lenne. Mint már láttuk, a fiatalok hasznosnak, érdekesnek tartják a pénzügyeket, és az így vélekedők aránya alacsonyabb azok arányánál, akik pénzügyileg tájékozottnak tartják magukat, tehát nyitottak az új pénzügyi ismeretekre.

Sőt, egy 2009-ben az USA-ban felsőbbéves hallgatók körében lezajlott kutatás szerint a válaszadó hallgatók 84 százaléka azt mondta, hogy több oktatásra lett volna szüksége a pénzügyi menedzsmentet illetően. 64 százalékuk szeretett volna információt szerezni erről középiskolai tanulmányai alatt, 40 százalékuk főiskolai elsőévesként is (Mae 2009). A pénzügyi ismeretek tanítását a felsőoktatás keretein belül egyébként az OECD is támogatja. A diákok pénzügyi ismeretek elsajátítására vonatkozó igényét tapasztalták kutatók a világ más részein, például Malajziában is (Lian 2008).

2.3 JAVASLATOK A PÉNZÜGYI OKTATÁSSAL KAPCSOLATBAN

Az előbbiekben bemutattam, hogy a pénzügyi kultúra fejlesztése miért elengedhetetlen mind az egyének, mind a társadalom számára, mi a pénzügyi oktatás célja, és mik a kockázatai. Érveltem amellet is, hogy az oktatásnak a közoktatás keretein belül kell megvalósulnia. A következő és talán legfontosabb kérdés mindezek után az, hogy milyen keretek között és mit is oktassunk.

Az oktatás keretei alatt azt értem, hogy a pénzügyi ismereteket külön tantárgyként, már meglévő tantárgyakba beágyazva, vagy csupán délutáni szakkör keretein belül tanítsák. Kifejtem azt is, hogy fontos az ismeretek folyamatos oktatása, valamint az is, hogy csoportokra bontsák a diákokat képességeik, ismereteik szerint.

A fejezet második részében azt mutatom be, hogy a tananyag összeállításánál mire érdemes figyelni. Itt nemcsak amellet érvelek, hogy gyakorlatiasan kell oktatni a pénzügyi ismereteket, hanem azt is megvizsgálom, hogy a NAT fed-e azokat a témákat, amiket máshol sikeresnek bizonyult oktatási programok lefednek, szakemberek ajánlanak. Ezt követően mutatok példákat arra, hogy a pénzügyek oktatását néhány helyen már iskolakezdés környékén elkezdik oktatni. Végül kitérek a tanárok szerepének fontosságára az oktatás vonatkozásában, valamint röviden érvelek az oktatási módszertan fejlesztésének fontossága mellett. A fejezet kidolgozása közben szakmai szervezetek ajánlásaira, így különösen az OECD és a US Treasury közös konferenciájának előadásjegyzeteire (OECD – US Treasury 2008, Pointillart 2008, Mundy 2008b, Lian 2008, Duguay 2008, Thomasson 2008, Wertenbroch 2008) már bizonyított oktatási gyakorlatokra valamint a magyarországi kutatások eredményeiből levonható következtetésekre támaszkodtam.

2.3.1 A tanítás keretei

Magyarországon a kormányzat szerencsére felismerte a pénzügyi kultúra oktatásának fontosságát, így az megjelenik a Nemzeti Alaptantervben (2. melléklet). Ebben az iskolákra bízzák azt, hogy a pénzügyi ismeretek külön tantárgyként jelenjenek-e meg a tantervben, vagy más tárgyakba ágyazzák-e be. A French Institute for Public Financial Education is gyakorlatilag ezt a két lehetőséget említi, ez utóbbit azzal indokolva, hogy a tantárgyak száma így is túl sok – ahogy sokak szerint Magyarországon is –, ezért be lehet építeni a pénzügyi

kultúra elemeit a már meglévő tantárgyakba (matematika, történelem, irodalom, stb). Utóbbit támogatja Mundy (2008b), valamint az ASIC vitaanyagára reflektáló érdekhordozók is (ASIC 2003).

Ez természetesen nem oldja meg azt a kérdést, hogy a tantárgyakon belül tanítandó ismeretanyag mennyisége hogyan fog beleférni a tantárgy óraszámába. Másik problémát is felvetne ez az irány Magyarországon, mégpedig azt, hogy ez esetben mindazon tanárokat képezni kell a pénzügyi ismeretekre és magabiztossá tenni ezen téren, akik jelenleg bármely olyan tárgyat tanítanak, amiben ezen túl pénzügyi ismereteket is kell majd oktatniuk.¹⁷ Ennél talán könnyebb lenne az iskoláknak, ha a pénzügyi-gazdasági ismeretek külön tantárgyként jelennének meg, és akkor elég egy szakembert felvenni a tanításra,¹⁸ vagy csupán iskolánként 1-2 tanárt képezni és nem kell a különböző szakos kollégák mindegyikét átképezni. A tanárok szerepéről később még bővebben írok.

Alternatíva lehet a tantárgyi kereteken kívül az iskolákban délutáni előadásokat tartani¹⁹ – Malajziában hasonló a Student Finance Club, ami iskolai délutáni workshop-okat jelent pénzügyi témakörben (Lian 2008), azonban – mivel ez a program gyakorlatilag fakultatív – a hatékonysága nálunk erősen megkérdőjelezhető.

A programok megalkotásánál nem csak az érintett témákra kell nagy hangsúlyt fektetni. Ahogy Pointart kiemeli, az OECD Financial Education Programmes in Schools kutatási riportja megállapítja, hogy az oktatási programok kialakításánál rendkívül fontos, hogy az következetesen épüljön fel és a tanítás az közoktatásban töltött évek során folyamatos legyen (OECD – US Treasury 2008). Öröndetes, hogy a Nemzeti Alaptanterv a pénzügyi ismeretek tanítását 5-12. osztályig, 8 éven át folyamatosan kívánja véghezvinni, így a témák folyamatos vissza-visszatérése miatt várhatóan jobban megragadnak majd a fontos információk a diákokban, mintha csak egy vagy két féléves tantárgyként tanítanák.

¹⁷ A Nyugat-Magyarországi Egyetem ezt felismerve már el is indította a Pénzügyi kultúra, gazdálkodói kompetenciák fejlesztése a közoktatásban szakirányú továbbképzést, melyen a tanárok a pénzügyi oktatáshoz szükséges alapismereteket megszerezhetik. <http://www.ktk.nyime.hu/index.php?id=19201&L=1&id=19201> (Megtekintve 2012. 10.28.)

¹⁸ Külső szakember felvétele esetén az a probléma jelentkezhet, hogy egyes intézményekben a pénzügyi alapismeretek órák száma nem biztos, hogy kitesz egy egész státuszt.

¹⁹ Ezt javaslatként felveti Kovács et al. (2012) is.

Amikor a tananyag kialakításáról és tantárgyba illesztésről gondolkodunk, akkor fontos, hogy ne egységes tananyagot alakítsunk ki mindenki számára, hanem készség szerint csoportokra legyenek bontva a diákok, mivel az egyes csoportok pénzügyi kultúráiban jelentős különbségeket találhatunk.

A külföldi és hazai tapasztalatok alapján érdemes lenne a nők számára külön programot kidolgozni – vagy legalábbis az oktatás során más témákra helyezni a hangsúlyt – mivel a pénzügyi tudásuk az eredmények szerint alacsonyabb és nagy különbségek vannak a befektetési és megtakarítási viselkedésükben is (Hira – Loibl 2008, Kovács et al. 2011, Lusardi et al. 2008, 2010, MNB 2006). Érdekes, hogy Atkinson és Messy (2012) arra jutott, hogy a felnőtt nők tudása Magyarországot kivéve a másik 13 általuk vizsgált országban alacsonyabb a felnőtt férfiak tudásánál, azonban ez az első kutatás, amelyik ezt állapítja meg Magyarországról. Mind az MNB, mind az SZTE-GTK korábbi kutatásai alapján a fiatalok körében a nők szignifikánsan gyengébben teljesítenek, mint a férfiak.

Kutatások az USA-ban szignifikáns különbségeket találtak az egyes etnikumok (Mandell 2004, Lusardi et al 2010) és az egyes korcsoportba tartozó fiatalok pénzügyi kultúrája közt (Lusardi – Mitchell 2007, Lusardi – Tufano 2009, Lusardi et al. 2010). Ez utóbbit Magyarországon is megállapították már (MNB 2006, Kovács et al. 2011). Ezen kívül külön program (és nagyobb odafigyelés) kellene a hátrányos helyzetű diákoknak is (Lusardi et al. 2010), amely megvalósulását azonban többen kétlik, például kritikaként jelenik meg, hogy túlságosan is tananyag-centrikus az új Aaptanterv és ennek következtében a tanítók, tanárok nem fognak tudni odafigyelni a hátrányos helyzetű gyermekekre, nem jut idő a felzárkóztatásra.²⁰

A magyarországi tapasztalatok alapján valószínűleg nem lehet megvalósítani a diákok sok kis csoportra bontását, azonban azt fontos látnunk, hogy az egységes tananyag nem lesz célravezető – érdemes legalább olyan szinten csoportokat kialakítani, mint amilyen matematikából az általános iskolák felső tagozatain szokott lenni (3-4 csoportra bontva az évfolyam tantárgyi tudás alapján).

20

<http://www.vg.hu/gazdasag/gazdasagpolitika/pokorni-megtanulhatatlan-a-nemzeti-alaptanterv-rossz-uton-megyunk-tovabb-383812>; letöltve 2012. 10. 09.

Lusardi et al. (2010) szerint fontos lenne a pénzügyi oktatásba a szülőket is bevonni, mivel így aktívabb szerepet tölthetnek be csemetéik pénzügyi nevelésében és a program számukra is segítséget nyújthat, amennyiben nem eléggé informáltak a pénzügyeket illetően, így segíteni tudják a gyermeküket pénzügyi tanácsokkal. Ezt Magyarországon eléggé körülményes lenne megvalósítani, azonban az a gyakorlat, hogy a szülők együtt tanulnak a gyerekeikkel – vagy legalábbis kikérdezik tőlük a tananyagot – nagymértékben hozzájárulhat a szülők pénzügyi kultúrájának javulásához. Amennyiben hasznos és tartalmas tankönyvből tanulnak a csemeték, megvan a lehetőség rá, hogy a pénzügyileg tájékozatlan szülő is kézbe veszi a könyvet néhanapján, hogy abból információkat szerezzen.

2.3.2 A tananyag módszertani és tartalmi kialakítása

A tananyag kialakítása során tanácsos a szakmai szervezetek által megfogalmazott általános ajánlásokat, elveket figyelembe venni,²¹ valamint természetesen azt is, hogy az minden fontosabb témára kiterjedjen. A kérdés kidolgozásának első részében a gyakorlatiasság fontossága mellett érvelek, majd a második részében összehasonlítom a Nemzeti Alaptantervben említett témákat egy Malajziában sikeres oktatási program témájával, valamint egy neves német professzor által megfogalmazott ajánlásokkal.

Az oktatási módszereknek figyelemfelkeltőeknek kell lenniük, valamint hasznos lenne a való életbeli szituációkon alapuló aktív pedagógia. Például Malajziában a diákok bevonásával csoportmunkán és való életből vett szimulációkon alapuló interaktív oktatási forma hatékonyak bizonyult (Lian 2008).

Hasonló következtetést tudunk levonni egy másik kutatásból is. Eszerint a magasan képzetteken kívül azok is jobb eredményt értek el pénzügyi teszteken, akik már dolgoznak. (Lusardi – Mitchell 2011). Ez azzal magyarázható, hogy amint a fiatal kikerül a munkaerőpiacra, olyan, addig számára ismeretlen dolgokkal ismerkedik meg, mint a rendszeres jövedelem, a bérpapír (munkabér elszámolási lap), esetleg a nyugdíjpénztár vagy más megtakarítási formák. Mivel ezeket a termékeket igénybe veszi, ezért természetesen jobban is megismeri, mint amennyire munkába állása előtt ismerte.

²¹ Szakemberek figyelmeztetnek arra is, hogy nem biztos, hogy egy sikeresnek bizonyult technika, módszer más országban is sikeres lesz (O'Connell 2007, Thomasson 2008)

Ennek tudatában javasolhatjuk a tananyagot kidolgozóknak, hogy az oktatás során a tanárok a diákokkal ismertessék meg ezeket a dolgokat úgy, ahogy a munkába álló fiatal is megismeri. Szituációkon keresztül megoldható, hogy átélje a fiatal, hogy jövedelmet kap és például a feladat során 3-4 konkrét, létező megtakarítási forma közül tanuljon meg választani, tanulja meg őket összehasonlítani. Ennek az oktatási módszernek sokkal több haszna lenne, mint pusztán elméleti bírlatztatásnak.

Egy Oroszországban végzett kutatásból szintén hasonló következtetést vonhatunk le. Ott azt találták, hogy a pénzügyi kultúra pozitív kapcsolatban áll a pénzügyi piacokon való részvétellel. Tehát a pénzügyekben szerzett gyakorlat ezen kutatás szerint is javítja a pénzügyi kultúrát (Klepper et al. 2012).

Azonban nem igaz, hogy a gyakorlat teszi a mestert. Egy az USA-ban, a kisbefektetők körében végzett kutatás kimutatta, hogy bár aktívak pénzpiacra, a pénzügyi kultúrájuk hiányos, nincsenek tisztában alapvető pénzügyi fogalmakkal, úgymint kamatos kamat, diverzifikáció, infláció, valamint a befektetéseikkel kapcsolatos dokumentumokat sem tudják helyesen értelmezni (US SEC 2012).

Magyarországon azért is különösen fontos a gyakorlatias oktatás, mivel ennek tudatos viselkedésre is kell nevelnie. Atkinson és Messy (2012) azt találta egy 14 országot vizsgáló kutatásában, hogy a magyar válaszadók tudásszintje volt a legmagasabb, azonban a tudatos viselkedés alapján hátulról a második helyen vagyunk. Tehát tudjuk, hogy mit kellene csinálni, mégsem csináljuk. Nálunk tehát kiemelkedő szerepet kell, hogy kapjon a pénzügyi oktatásnak az a feladata, hogy az tudatos pénzügyi viselkedésre is neveljen.

Amellett, hogy fontos a tananyag gyakorlat-orientáltsága,²² az is lényeges, hogy milyen témaköröket ölel fel. Ebből a szempontból a NAT témamegjelölései széles információanyagot fednek, mégis érdemes megnézni, hogy mi az, amit máshol tanítanak, és amiről nem tudhatjuk biztosan, hogy a NAT keretein belül tanítani fogják.

²² Ezt emeli ki Kovács et al. (2012) is.

Érdekes lenne azt is megnézni, hogy a tematika mennyiben felel meg a OECD által a Financial Literacy Framework (OECD 2012) keretein belül bemutatottnak,²³ ám mivel a NAT csak témaköröket említ, a pontos tananyagot nem ismerjük, ezért ezt nem tudom összehasonlítani. Általánosságban annyit lehet mondani, hogy a megjelölt témakörök alapján a lehetőség adott arra, hogy a tananyag tartalmazza az OECD által ajánlott témaköröket.

Malajziában nem hivatalos keretek közt fut a sikeresnek bizonyult Scope of the Consumer Education Programme (SCEP) (Lian 2008). Ott az oktatás keretei között van néhány olyan kiemelt téma, ami a NAT-ben nem jelenik meg annyira kiemelten. Ilyen például az illegális rendszerek ismerete, vagy a csalásokkal kapcsolatos ismeretek.²⁴ Másik ilyen témakör, amire utalást a NAT is tartalmaz, a SCEP-nél kiemelten jelenik meg a biztosítás, kockázatkezelés, hitelhez és biztosításhoz kapcsolódó jogok, adósságkezelés témája is. Ezekkel együtt is örömteli, hogy az Alaptanterv tartalmazza a Malajziában sikeres program témaköreinek jelentős részét.

Wertenbroch (2008) úgy vélekedik, hogy meg kell tanítanunk a diákokat az önkontrollra a hitelfelvétel, a megtakarítás és a költekezés terén, valamint arra is, hogy ellen tudjanak állni a kísértésnek. A Nemzeti Alaptantervben ez a Gazdasági és pénzügyi nevelés – mint nevelési cél – keretein belül úgy van megfogalmazva, hogy „cél, hogy a tanulók felismerjék saját felelősségüket [...] a javakkal való ésszerű gazdálkodás, a pénz világában és a fogyasztás területén ”(3. melléklet).

Összességében azt mondhatjuk, hogy a Nemzeti Alaptanterv által tanítandóként megjelölt témák eléggé jól lefedik a pénzügyi műveltség területeit, viszont mivel nem ismerjük a pontos tananyagot, ennél mélyebb következtetést nehéz lenne levonni. Minden esetre a terv jó, a megvalósítás a jövő zenéje.

²³ Bár annak a publikációnak a célja a pénzügyi kutatások módszertanának az egységesítése, a kérdések megközelítésenkénti csoportokra bontásánál eléggé részletesen leírja, hogy milyen ismeretekkel is kellene rendelkeznie egy fiatalnak a pénzügyek terén.

²⁴ A csalások felismerésének képessége, valamint azokkal kapcsolatos további információszerezés egy ausztrál kutatásra válaszadók szerint is fontos (Financial Literacy Foundation 2007)

2.3.3 A fiatal korosztályok pénzügyi nevelésének lehetőségei

Habár a Nemzeti Alaptantervben a pénzügyi ismeretek oktatását az általános iskola 5. osztályától kívánják megvalósítani, a világ néhány országában már ennél korábban is elkezdik a nevelést. Olyan alapvető ismereteket adnak át, amit általában megkapnak a szülőktől a gyerekek, ám mivel nem mindenki nő fel ilyen szerencsés körülmények között, fontos, hogy az ismereteket minden gyerek elsajátítsa.

Ilyen például az Ausztráliában általános iskolákban a tananyagba építve futó úgynevezett MakingCents kampány a 6-12 éveseket megcélozva. Megtanítja őket a különbségre a szükségletek és a kíváncsalmak között, a megtakarítás és az adósságminimalizálás fontosságára és a pénzügyi tervezés alapjaira is. (Duguay 2008)

Másik példa az Ázsia több országában is futó Agent Penny kezdeményezés, ami 10-12 éves gyerekeket tanít meg képességek és elbeszélések segítségével könnyed módon a megtakarítás fontosságára, a pénzügyi tervezésre és a tudatos vásárlásra. (Duguay 2008)

2.3.4 A tanárok szerepe az oktatásban

A tanárok szerepe minden tantárgy oktatásában nagyon fontos, hiszen nemcsak az áll vagy bukik rajtuk, hogy a diák el tudja-e sajátítani az anyagot, hanem hogy szeretni fogja-e a tantárgyat, érdekelni fogja-e a téma. Az SZTE-GTK 2011-es kutatásában láthattuk, hogy a diákok hasznosnak találják a pénzügyi ismereteket és érdeklődnek irántuk. Amennyiben a tantárgyat számukra azonban olyan tanár tanítja, aki nem tudja fenntartani ezt az érdeklődést, az súlyos következményekhez vezethet, hiszen a diák az élete során nem fog tudni jó pénzügyi döntést hozni. Nemcsak azért, mert nem járatos a pénzügyekben, hanem azért is, mert egyszerűen nem fogja érdekelni a téma, nem fog utánanézni az ismeretlen fogalmaknak, problémás kérdéseknek.

Így a tanárok felelőssége nagy ebben a vonatkozásban. Fontos, hogy a tudást úgy adják át, hogy azt a diák ne csak elsajátítsa, de a témát szeresse is, érdekelje a pénzügy. Mivel azonban a közoktatás keretein belül alkalmazott tanárok nem képzett szakemberek, szükség lesz az ő képzésükre is, hiszen csak úgy tudják a tudást eredményesen átadni, ha ők is

tisztában vannak a pénzügyekkel. Hasonló megállapításra jutottak brit szakemberek is (FSA 2006a). Nem elhanyagolható tehát annak a fontossága sem, hogy azokat a tanárokat is megtanítsuk a mindennapi pénzügyekre, akik azt tanítani fogják a diákoknak. Ezzel elkerülhetjük azt a gyakorlatot, amikor a tanár a tanórán a tankönyvet olvassa fel a diákoknak.

A tanárok fontos szerepét más kutatások is alátámasztják. Egy USA-beli kutatás szerint jobb eredményt értek el pénzügyi teszteken azok a válaszadók, akik olyan tanárokhoz jártak az iskolában, akik figyelték a diákjaikra (Lusardi et al. 2010).

2.3.5 Oktatási módszertan nyomon követése

Természetesen fontos az, hogy jó tananyagot dolgozzunk ki, a tanárokat kiválóan kiképezzük a feladatra, de a pénzügyi oktatási program esetében is nagyon fontos, hogy azt folyamatosan fejlesszük, hiszen a pénzügyi és gazdasági környezet folyamatosan változik, a pénzügyi termékek rohamosan fejlődnek, így ahhoz, hogy a program több év után is hasznos legyen, fontos, hogy igazodjunk a változásokhoz, az esetlegesen szükséges változtatásokat végezzük el az oktatási programban.

Az oktatási módszertan folyamatos nyomon követésének fontosságát többen is kiemelik. Lusardi és Mitchell (2011), valamint Johnston (2005) szerint is fontos az oktatási program értékelése, Mundy (2008b) szerint érdemes ezen tapasztalatokat nemzetközileg is összevetni és az újonnan megjelenő kutatási eredményeket is figyelembe véve az oktatási program fejlesztésére felhasználni.

Mindezekre természetesen lehetőségünk is nyílik. Az OECD kiemelten kezeli a pénzügyi kultúra témakörét, egyre gyakrabban jelentetnek meg kutatásokat mind a pénzügyi kultúrára, mind a pénzügyi oktatásra vonatkozóan. Az ezekből levonható következtetések és tapasztalatok adaptálása immáron ugyanúgy csak szabályozói kérdés, mint az, hogy beépítik-e a magyar programba a külföldön sikeresnek bizonyult oktatási elemeket.

3. Összefoglalás

A TDK dolgozatom célja az volt, hogy bemutassam a fiatalok pénzügyi kultúrájának fejlesztési lehetőségeit Magyarországon. Ehhez felhasználtam a korábban Magyarországon a fiatalok körében végzett pénzügyi kultúra kutatásokat, hogy következtetéseket vonjak le belőlük, valamint kiterjedt kutatómunkával próbáltam a külföldi kutatások eredményeiből is tapasztalatokat levonni. Ezen kívül már sikeresnek talált módszereket is kerestem, melyeket szintén bemutatam.

A dolgozatom első szakaszában bemutatam a fiatalok pénzügyi kultúráját Magyarországon, a második részében pedig a fejlesztés fontosságát és lehetőségeit. Az első fejezetben rávilágítottam arra, hogy mennyire kiterjedt és heterogén a pénzügyi kultúra fogalma, hogy ahány kutatás, annyiféleképpen értelmezik a fogalmat, továbbá bemutatam azt, hogy a fogalmakat hogyan is lehet közös nevezőre hozni, valamint azt is, hogy az OECD megpróbált az egyik idei évi kutatásában egy közös, mindenre kiterjedő fogalmat bevezetni, és egy módszertant a kutatások egységes kiértékelésére. Ez utóbbi kettőt részletesen át is tekintettem.

Ezután a második fejezetben bemutatam egyrészt azt, hogy milyen volt a fiatalok pénzügyi kultúrája a válság előtt és után, ideértve nemcsak a tárgyi tudásuk szintjét, hanem azt is, hogy mennyire érdekli őket a pénzügy, mennyire tartják fontosnak és hogy mennyire tartják magukat tájékozottnak benne. Mindezt az MNB 2006-os és az SZTE-GTK 2011-es kutatási eredményeinek összehasonlításával valósítottam meg. Megállapítottam, hogy valószínűleg a válság hatására a fiatalok rádöbbenek arra, hogy a pénzügyi ismeretek fontosak, egyre többen érdeklődtek a pénzügyi ismeretek iránt, és rohamosan nőtt azok száma is, akik pénzügyileg tájékozottnak vallották magukat. Ezzel kapcsolatban rávilágítottam, hogy habár a pénzügyi ismereteik valóban fejlődtek 2006 és 2011 között, ez a változás lényegesen kisebb mértékű volt, mint amennyivel magabiztosabbak lettek.

A fejezet második felében pedig a fiatalok tárgyi tudásának szintjét mutattam be úgy, hogy az SZTE-GTK 2011-es kutatását az OECD által megalkotott modell segítségével értékeltem ki. Itt rávilágítottam arra is, hogy miért fontos a „nem tudom” válaszok aránya az egyes kérdések esetén. Végül arra is felhívtam a figyelmet, hogy bár a 2011-es felmérésen a

helyes válaszok átlagos aránya 54 százalék volt, ez annak tükrében tragikusan kevés, hogy tippelgetéssel majdnem 36 százalékot lehetett összehozni.

Miután bemutattam azt, hogy alacsony szinten van a fiatalok pénzügyi kultúrája, a második részben azt kívántam bemutatni, hogy miért fontos ezt fejleszteni, hogy a fejlesztésnek miért az iskolarendszeren belül kell megtörténnie, valamint megfogalmaztam ajánlásokat is arra nézve, hogy hogyan is kellene oktatni a pénzügyeket, mit is kellene tartalmaznia a tananyagnak és hogy kellően fedi-e a tanítandó témákat a Nemzeti Alaptanterv. Végül pedig felhívtam a figyelmet a tanárok szerepének fontosságára, valamint arra is, hogy nemcsak a hatékony oktatási program megalkotása, hanem annak folyamatos fejlesztése is fontos.

A második rész első fejezetében amellet érveltem, hogy miért fontos oktatni a pénzügyeket. Itt az érveimet négy csoportra bontottam. Bemutattam a pénzügyi műveltség hiányának következményeit, a pénzügyi ismeretek hasznát eladósodottság illetve a befektetések igénybe vételének esetén, valamint felvázoltam a pénzügyi ismeretek hiányának hatásait a társadalomra nézve. Végül kifejtettem a pénzügyi oktatás célját, majd elmondtam, hogy a pénzügyi ismeretek terjesztésének kockázatai is vannak.

A következő fejezetben érveltem amellet, hogy az oktatást miért az iskolában kell megvalósítani. Érveimet itt is több csoportra bontottam. Először azzal érveltem, hogy a pénzügy oktatása szorosan kapcsolódik a neveléshez, majd azzal, hogy az iskola a többi információforrással szemben hiteles és pártatlan lehet a diák számára, majd arra is felhívtam a figyelmet, hogy az iskola lehetőséget biztosít a leghátrányosabb családban növekvőknek is arra, hogy pénzügyi ismereteket szerezzenek.

A második rész utolsó fejezetében arra próbáltam meg ajánlásokat megfogalmazni, hogy hogyan is kellene oktatni a pénzügyeket. Mindezeket magyar és külföldi kutatásokból levont következtetések nyomán, valamint külföldön már bevált oktatási módszerek bemutatásával. Ezt a fejezetet is több részre bontottam. Először rávilágítottam arra, hogy miért fontos, hogy az oktatás gyakorlatias legyen, valamint bemutattam, hogy milyen lehetőségek vannak a tanmenetbe ágyazásra. Ezután megnéztem, hogy a Nemzeti Alaptanterv az érintett témákat tekintve mennyire felel meg a máshol tanítottakkal és a szakértők által ajánlottal. Ezt követően arra is mutattam érdekességként példákat, hogy néhány országban

már nagyon fiatal kortól elkezdik játékosan oktatni a pénzügyeket. A fejezet hátralévő részében bemutattam a tanárok kritikus szerepét az oktatásban, majd végül röviden érveltem az oktatási módszertan fejlesztésének fontossága mellett.

Összességében arra jutottam, hogy a fiatalok pénzügyi kultúráján van mit fejleszteni. Néhány témát kiemelten kell kezelni, hiszen a „nem tudom” válaszok magas aránya azt mutatja, hogy a téma alapjaival sincsenek tisztában, de nem volt olyan téma sem, ahol a tudásszintjük elegendő lett volna. Az oktatási javaslatok összegzéseként pedig azt mondhatom, hogy fontos, hogy a diákokat az iskolában, lehetőleg külön tanórán, tudásszint szerint csoportokra bontva, gyakorlati feladatokon keresztül a pénzügyekre oktassák, még hozzá olyan tanárok, akik képzettek a pénzügyeket illetően és meg tudják szeretetni a diákokkal a tárgyat.

A TDK dolgozatom célja az volt, hogy bemutassam a fiatalok pénzügyi kultúrájának fejlesztési lehetőségeit Magyarországon. Mindezt úgy kívántam megvalósítani, hogy gyakorlatias könnyen érthető és alkalmazható tanácsokat, megállapításokat tartalmazzon oktatási programok kidolgozóinak akár iskolai, akár kormányzati szinten. Úgy gondolom, hogy az írás alkalmas az eredetileg lefektetett célra, hiszen magyar nyelven eléggé hiányos a pénzügyi kultúra fejleszthetőségének szakirodalma. Mindebből következően úgy vélem, hogy célokat elértem, s ez a munka kifejezetten hasznos a célközönsége számára.

Felhasznált irodalom

- Agarwal, S. – Driscoll, J. C. – Gabaix, X. – Laibson, D. (2007): *The Age of Reason: Financial Decisions over the Lifecycle*.
http://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID1491585_code297281.pdf?abstractid=973790&mirid=1 (Letöltve 2012. július 17.)
- Ariely, D. – Wertenbroch, K. (2002): *Procrastination, Deadlines, and Performance: Self-Control by Precommitment*, Psychological Science, , 219-224. o
- ASIC (2003): *Summary of stakeholder responses to Financial literacy in schools*. Australian Securities and Investment Commission.
[http://www.asic.gov.au/asic/pdflib.nsf/LookupByFileName/Fin_Lit_DP_responses.pdf/\\$file/Fin_Lit_DP_responses.pdf](http://www.asic.gov.au/asic/pdflib.nsf/LookupByFileName/Fin_Lit_DP_responses.pdf/$file/Fin_Lit_DP_responses.pdf) (Letöltve: 2012. augusztus 8.)
- Atkinson, A. – F. Messy (2012): "A pénzügyi kultúra mérése: Az OECD / NEMZETKÖZI PÉNZÜGYI KÉPZÉSI HÁLÓZATA (INFE) kísérleti kutatásának eredményei", OECD Pénzügyi, Biztosítási és Magán-nyugdíjpénztári Műhelytanulmányok, 15. sz., OECD Publis-hing.
<http://dx.doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en> (Letöltve 2012. október 18.)
- Atkinson, A. (2012): *Supplementary Questions: Optional Survey Questions for the OECD INFE Financial Literacy Core Questionnaire*. Bejrút.
<http://www.oecd.org/daf/financialmarketsinsuranceandpensions/financialeducation/49878153.pdf> (Letöltve 2012. július 9.)
- Béres, D. – Huzdik, K. (2012): A pénzügyi kultúra megjelenése makrogazdasági szinten. *Pénzügyi Szemle* 3, 322.-336. o
- Botos, K. – Botos J. – Béres D. – Csernák J. – Németh E. (2012): Pénzügyi kultúra és kockázatvállalás a közép-alföldi háztartásokban. *Pénzügy Szemle* 3, 291.-309. o.
- Boucher, R. (2010): *Delivering Financial Literacy: challenges, strategies and instruments*. Bengaluru.
<http://www.oecd.org/finance/financialeducation/44919340.pdf> (Letöltve: 2012. július 6.)
- Duguay, D. (2008): *Citi Financial Education Program*. Taking Financial Literacy to the Next Level: Important Challenges and Promising Solutions; Proceedings - Session VII. Washington D.C. 166-173. o. <http://www.dartmouth.edu/~alusardi/Papers/oecdpaper.pdf> (Letöltve 2012. május 20.)
- Financial Literacy Foundation (2007): *Financial literacy: Australians understanding money*.
<http://www.financialliteracy.gov.au/media/209293/australians-understanding-money.pdf> (Letöltve 2012- július 17.)
- FSA (2006a): *Creating a Step Change in School*, Financial Services Authority.
http://www.fsa.gov.uk/pubs/other/step_change.pdf (Letöltve 2012. február 13.)
- FSA (2006b): *Estabilishing a Baseline*. Financial Services Authority
http://www.fsa.gov.uk/pubs/other/fincap_baseline.pdf (Letöltve 2012. február 13.)

- FSA (2006c): *Financial Capability baseline survey: methodological report*. Financial Services Authority Consumer Research 47a <http://www.fsa.gov.uk/pubs/consumer-research/crpr47a.pdf> (Letöltve 2012. február 14.)
- Gale, W.G. – Levine, R. (2010): *Financial literacy: What works? How could it be more effective?* Financial Security Project of Boston College. <http://www.rand.org/content/dam/rand/www/external/events/2010/11/18/financial-literacy-what-works.pdf> (Letöltve 2012. 10. 30.)
- Hastings, J. – Tejada-Ashton, L. (2008): *Financial Literacy, Information and Demand Elasticity: Survey and Experimental Evidence from Mexico*. NBER Working Paper 14538 http://www.nber.org/papers/w14538.pdf?new_window=1 (Letöltve 2012. március 8.)
- Hilgert, M. – Hogarth, J. – Beverly, S. (2003): *Household Finance Management: The Connection Between Knowledge and Behavior*. <http://www.federalreserve.gov/pubs/bulletin/2003/0703lead.pdf> (Letöltve 2012. augusztus 2.)
- Hira, T. – Loibl, C. (2006): *Gender Differences in Investment behaviour*. Milestone 3 Report <http://www.finrafoundation.org/web/groups/foundation/@foundation/documents/foundation/p118417.pdf> (Letöltve 2012. szeptember 10.)
- Johnston, T. H. D. J. (2005): *Importance of Financial Literacy in the Global Economy*. Kuala Lumpur. <http://www.oecd.org/general/35883324.pdf> (Letöltve 2012. július 2.)
- Joo, S.-h. – Garman, E. T. (1998): *The Potencial Effects of Workplace Financial Education Based on the Relationship between Personal Finance Wellness and Worker Job Productivity*. <http://www.pfeef.org/research/vte/The-Potential-Effects-of-Workplace-Financial-Education.doc> (Letöltve 2012. augusztus 2.)
- Kempson, E. (2009): *Framework for the Developement of Financial Literacy Baseline Surveys: A First International Comparative Analysis*. *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*, Issue No.1. OECD Publishing. doi: 10.1787/5kmdpz7m9zq-en <http://www.oecd.org/insurance/insurance/45153314.pdf> (Letöltve 2012. július 2.)
- Klapper, L.F – Lusardi, A. –Panos, G.A. (2012): *Financial Literacy and the Financial Crisis*. NBER Working papers Working Paper 17930 <http://www.nber.org/papers/w17930> (Letöltve 2012. 10.21.)
- Kovács, P. – Kosztópulosz A. – Révész B. – Kiss G.D. – Székelyhidi K. – Tulkán T. – Árva-Tóth A. (2011): *A középiskolások pénzügyi kultúrájának felmérése - Összefoglaló tanulmány*. Szeged
- Kovács P. – Kosztópulosz A. – Révész B. – Kiss G.D. – Cseri Cs. (2012): *Középiskolások pénzügyi kultúrájának felmérése. Összefoglaló tanulmány*. <http://www.eco.u-szeged.hu/hirek/gtk-2012-szeptember/kozepiskolasok-penzugyi-121017> (Letöltve 2012. 11. 04.)
- Lian, K. S. (2008): *Youth Financial Literacy: Development, Delivery and Execution Programmes*. Taking Financial Literacy to the Next Level: Important Challenges and Promising Solutions;

Proceedings - Session VII. Washington D.C. 161-165. o.

<http://www.dartmouth.edu/~alusardi/Papers/oecdpaper.pdf> (Letöltve 2012. május 20.)

Loewenstein, G. – Read, D. – Baumeister, R. (2003): *Time and Decision: Economic and Psychological Perspectives on Intertemporal Choice*. New York(NY): Russel Sage Foundation.

Lusardi, A. – Keller, P. – Keller, A. (2008): New Ways to Make People Save: A Social Marketing Approach. In: *Overcoming the Saving Slump: How to Increase the Effectiveness of Financial Education and Saving Programmes*. Chicago: University of Chicago Press, 209-236. o.
<http://mba.tuck.dartmouth.edu/pages/faculty/punam.keller/docs/newwaystosave.pdf> (Letöltve 2012. július 2.)

Lusardi, A. – Mitchell, O. S. (2006): *Financial Literacy and Planning: Implications for Retirement Wellbeing*. <http://www.dartmouth.edu/~alusardi/Papers/FinancialLiteracy.pdf> (Letöltve 2012. július 2.)

Lusardi, A. – Mitchell, O. S. (2007): Baby Boomer Retirement Security: The Role of Planning, Financial Literacy and Housing Wealth. *Journal of Monetary Economics* 54, 205-224. o.
<http://www.pensionresearchcouncil.org/publications/pdf/boomer.pdf> (Letöltve 2012. július 2.)

Lusardi, A. – Mitchell, O. S. (2008): Planning and Financial Literacy. How Do Women Fare?. *American Economic Review*, 98(2), 413-417. o.
http://www.ftc.gov/be/workshops/mortgage/articles/lusardimitchell_2008.pdf Letöltve 2012. július 2.)

Lusardi, A. – Mitchell, O. S. (2009): How Ordinary Consumers Make Complex Economic Decisions: Financial Literacy and Retirement Readiness. *NBER Working Paper 15350*.
<http://www.nber.org/papers/w15350.pdf> (Letöltve 2012. június 27.)

Lusardi, A. – Mitchell, O. S. (2011): *Financial literacy around the world: an overview*. *NBER Working paper 17107* http://www.nber.org/papers/w17107.pdf?new_window=1 (Letöltve 2012. június 19.)

Lusardi, A. – Mitchell, O. S. – Curto, V. (2010): *Financial Literacy among the Young: Evidence and Implications for Consumer Policy*.
http://www.dartmouth.edu/~alusardi/Papers/Financial_literacy_young.pdf (Letöltve 2012. június 10.)

Lusardi, A. – Tufano, P. (2009): *Debt Literacy, Financial Experiences and Overindebtedness*. *NBER Working paper 14808* http://www.nber.org/papers/w14808.pdf?new_window=1 (Letöltve 2012. június 3.)

Mae, S. (2009): *How undergraduate Students Use Credit Cards*.
<http://www.salliemae.com/NR/rdonlyres/0BD600F1-9377-46EA-AB1F-6061FC763246/10744/SLMCreditCardUsageStudy41309FINAL2.pdf>
(Letöltve 2012. június 30.)

Mandell, L. (2004): *Financial Literacy: Are We Improving? Results of the 2004 National Jump\$tart Survey*. Washington D.C.: Jump\$tart Coalition for Personal Finance Literacy.
<http://www.jumpstart.org/assets/files/2008SurveyBook.pdf> (Letöltve 2012. június 12.)

- Miller, M. – Godfrey, N. – Levesque, B. – Stark, E. (2009): *The Case for Financial Literacy in Developing Countries*. Washington D.C.:
[http://www.achancetowork.org/ifcext/economics.nsf/AttachmentsByTitle/CON_FinLitSeminar_2008_GodfreyLevesqueMiller/\\$FILE/Godfrey-Levesque-Miller-Stark_CaseForFinLiteracy_SeminarDRAFT.pdf](http://www.achancetowork.org/ifcext/economics.nsf/AttachmentsByTitle/CON_FinLitSeminar_2008_GodfreyLevesqueMiller/$FILE/Godfrey-Levesque-Miller-Stark_CaseForFinLiteracy_SeminarDRAFT.pdf) (Letöltve 2012. június 11.)
- MNB (2006): *A 14-7, illetve a 18-30 évesek pénzügyi kultúrájának felmérése - Kvantitatív kutatási jelentés*. Magyar Nemzeti Bank. http://www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/penzugyi-kultura/mnb_penzugyi_kultura_kvalitativ.pdf (Letöltve 2012. április 2.)
- Mundy, S. (2008a): *Analysis of Selected Current Programmes and Literature Draft Recommendations for Best Practices*. OECD Journal - General Papers.
<http://www.lafinancepourtous.com/IMG/pdf/Mundy-final.pdf> (Letöltve 2012. június 4.)
- Mundy, S. (2008b): *Financial Education Programmes in Schools: Analysis of Selected Current Programmes and Literature; and Draft Recommendations for Best Practices*. Taking Financial Literacy to the Next Level: Important Challenges and Promising Solutions; Proceedings - Session VII. Washington D.C. 159-160. o. <http://www.dartmouth.edu/~alusardi/Papers/oecdpaper.pdf> (Letöltve 2012. május 20.)
- O'Connell, A. (2007): *Measuring the Effectiveness of Financial Education Programmes*.
http://www.cflri.org.nz/webfm_send/~retirement-files~research-library~measuring-effectiveness-of-financial-education-oconnell-published-april07.pdf (Letöltve 2012. június 11.)
- OECD – US Treasury (2008): *Policy Conclusions of the Chair*. Taking Financial Literacy to the Next Level: Important Challenges and Promising Solutions; Proceedings - Session VII. Washington D.C. 155-156. o. <http://www.dartmouth.edu/~alusardi/Papers/oecdpaper.pdf> (Letöltve 2012. május 20.)
- OECD (2005): *Recommendations on Principles and Good Practices for Financial Education and Awareness*. OECD Directorate for Financial and Enterprise Affairs.
<http://www.oecd.org/finance/financialeducation/35108560.pdf> (Letöltve 2012. június 2.)
- OECD (2011): *Improving Financial Literacy Efficiency*. OECD Publishing.
- OECD (2012): *PISA 2012 Financial Literacy Framework*
<http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/46962580.pdf> (Letöltve 2012. május 12.)
- Pointillart, E. (2008): *Introductory Remarks*. Taking Financial Literacy to the Next Level: Important Challenges and Promising Solutions; Proceedings - Session VII. Washington D.C 157-158. o.
<http://www.dartmouth.edu/~alusardi/Papers/oecdpaper.pdf> (Letöltve 2012. május 20.)
- Rabbior, G. (1997): *Money and Youth*. Toronto(Ontario)
<http://www.moneyandyouth.cfee.org/en/resources/pdf/moneyandyouth.pdf> (Letöltve 2012. május 10.)
- Samy, M. – Tawfik, H. – Huang, R. – Nagar, A. K. (2007): *Financial Literacy of Youth. A Sensitivity Analysis of the Determinants*.
http://www.ijesar.org/docs/volume1_issue1/financial_literacy_of_youth.pdf (Letöltve 2012. május 10.)

Schagen, S. – Lines, A (1996): *Financial Literacy in Adult Life*, National Foundation for Educational Research, Slough, United Kingdom

Schuchardt, J. – Hanna, S.D. – Hira, T. K. – Lyons, A.C. – Palmer, L. – Xiao, J. J. (2009): Financial Literacy and Education Research Priorities. *Journal of Financial Counselling and Planning* 20(1). http://www.afcpe.org/assets/pdf/schuchardt_hanna_hira_lyons_palmer_xiao.pdf (Letöltve 2012. augusztus 2.)

Stango, V. – Zinman, J. (2007): *Fuzzy Math and Red Ink: When the Opportunity Cost of Corruption Is Not What It Seems*. <http://www.iza.org/en/papers/Zinman12072007.pdf> (Letöltve 2012. július 10.)

Tarantola, A. M. (2010): *Concluding remarks for the OECD-Bank of Italy Symposium on Financial Literacy*. <http://www.oecd.org/daf/financialmarketsinsuranceandpensions/financialeducation/45486368.pdf> (Letöltve 2012. május 10.)

The Brookings Institution (2009): *Financial Literacy in Times of Turmoil and Retirement Insecurity*. Washington, D.C.: <http://www.dartmouth.edu/~alusardi/Papers/FinancialLiteracyProceedings.pdf> (Letöltve 2012. június 1.)

Thomasson, R. (2008): *Nincs cím*. Taking Financial Literacy to the Next Level: Important Challenges and Promising Solutions; Proceedings - Session VII. Washington D.C. 174-175.o. <http://www.dartmouth.edu/~alusardi/Papers/oecdpaper.pdf> (Letöltve 2012. május 20.)

U.S. Congress Senate (2009): *Credit Card Accountability, Responsibility and Disclosure (CARD) Act of 2009 111th Congress. S 414*. <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/BILLS-111hr627enr/pdf/BILLS-111hr627enr.pdf> (Letöltve 2012. május 4.)

US SEC (2012): *Study Regarding Financial Literacy Among Investors*. US Securities and Exchange Commission. <http://www.sec.gov/news/studies/2012/917-financial-literacy-study-part1.pdf> (Letöltve 2012. 11.01.)

USAToday – NEFE (2006). *Young Adults Finances Poll*. http://www.nefe.org/Portals/0/NEFE_Files/USATodaySurvey.pdf (Letöltve 2012. május 30.)

van Rooij, M. – Lusardi, A. – Alessie, R. (2007): *Financial Literacy and Stock Market Participation*. <http://www.cide.info/conf/papers/lusardi.pdf> (Letöltve 2012. június 13.)

Wertenbroch, K. (2008): *What Young Financial Literacy Needs to Solve: Undersaving, Overspending, and the Role of Self-Control Strategies*. Taking Financial Literacy to the Next Level: Important Challenges and Promising Solutions; Proceedings - Session VII. Washington D.C. 176-181. o. <http://www.dartmouth.edu/~alusardi/Papers/oecdpaper.pdf> (Letöltve 2012. május 20.)

Zsótér, B. – Nagy, P. (2012): Mindennapi érzelmeink és pénzügyeink. *Pénzügyi Szemle* 3, 310.-321. o.

MELLÉKLETEK

1. melléklet: Az SZTE-GTK és az Econventio alapítvány közös kutatásának tárgyi tudásra rákérdező kérdései az egyes fordulókban

Pénzügyekről - józanul!
Econventio Teszt
Kérdések/válaszok - 2011. ELSŐ FORDULÓ
6) Melyik állítást tartod igaznak?
A magasabb hozam érdekében magasabb kockázatot kell vállalni.
Az ember nem teszi ki magát szükségtelenül magas kockázatnak akkor, ha kiemelkedően magas hozamot ígérő befektetési formát választ.
Nem tudom.
7) Melyik állítást tartod igaznak?
Egy bank vagy biztosító olyan ajánlatot tesz, amely...
...kizárólag a bank, vagy a biztosító számára hoz hasznot.
...kizárólag az ügyfél számára előnyös.
...mindkét fél számára előnyös.
8) A bankkártya a készpénzt helyettesíti, segítségével egy sor műveletet elvégezhetünk banki nyitvatartási időn kívül. Tartozik hozzá egy PIN-kód is.
Mikor nem kérhetik a PIN kódot?
Amikor üzletben vásárolunk.
Internetes vásárláskor.
Amikor bankjegykiadó automatából veszünk fel készpénzt.
Nem tudom.
9) Minek a rövidítése a PIN-kód?
Private Identification Number. (Privát azonosító szám)
Personal Identification Number (Személyi azonosító szám)
Perfect Identification Number (Tökéletes azonosító szám)
Nem tudom.
10) Mikor nem kell kamatot fizetni a banknak az alábbi, hitelkártyával végrehajtott műveletek közül?
Ha készpénzt veszünk fel.
Ha a kártyát vásárlásra használjuk és a bankkal kötött szerződésben megadott határidőig visszafizetjük a tartozásunk egy részét.
Ha a kártyát vásárlásra használjuk és a bankkal kötött szerződésben megadott határidőig a teljes tartozásunkat visszafizetjük.
Nem tudom.
11) Rendszeresen félretesztek, hogy elmenjeteek egy 10 napos nyaralásra. Szeretnétek, ha a pénzetek addig is gyarapodna. Melyik megtakarítási formát érdemes választani, ha 3 hónap múlva már szükségetek lesz a félretett pénzre?

Bankbetét.
Államkötvény.
Résztvény.
Nem tudom.
12) A különböző megtakarítási típusok más és más kockázattal, illetve hozammal járnak. A kockázatosabb befektetések általában magasabb hozammal járnak, de ezek magukban hordozzák a jelentős veszteség esélyét is. Válaszd ki, hogy az alábbi típusok közül melyik megtakarítás a legkockázatosabb, ugyanakkor várhatóan nagyobb hozamot ígérő?
Bankbetét.
Államkötvény.
Résztvény.
Nem tudom.
13) Vannak olyan élethelyzetek, amikor hitelt veszünk fel. De mennyibe is kerül ténylegesen a hitel?
A hitel kamata elegendő információt nyújt a hitel költségeiről.
A THM (Teljes Hiteldíj Mutató) ismerete maximálisan elegendő, hiszen ez tartalmazza (százalékban megadva) a hitelt terhelő, egy évre számított költséget és kamatot.
Érdemes rákérdezni, hogy a THM-en kívül vannak-e egyéb költségek.
Nem tudom.
14) Milyen élethelyzetben lehet leginkább szükségünk a folyószámlahitel igénybevételére?
Lakás vásárlásakor.
Nyelvtanulás céljából történő fél éves angliai tanulmányút finanszírozásakor.
Ha a bankszámlánkon általában van elegendő pénz, azonban egy nagyobb összegű váratlan kiadás merül fel, melynek kifizetésére a számla aktuális egyenlege nem nyújt fedezetet.
Nem tudom.
19) Szükséges-e 3-6 havi fizetést félretenni vészhelyzet esetére?
Igen.
Nem.
20) Ausztriai sítábor miatt szükséged van euróra. A bank pénztáránál kiírtak szerint az euró vételi árfolyama 270 Ft, az eladási árfolyama 275 Ft.
Hány eurót kapsz 27.000 forintért?
100
98
102
Nem tudom.
21) Válaszd ki azt az országot, ahol az euró nem hivatalos fizetőeszköz?
Szlovákia.
Svédország.
Szlovénia.
Nem tudom.
22) Melyik ér többet pillanatnyilag, forintban kifejezve?
1 amerikai dollár (1 USD)
1 euró (1 EUR)
1 svájci frank (1 CHF)
Nem tudom.

23) Minek a rövidítése az ÁFA?
Áruforgalmi adó.
Általános forgalmi adó.
Állandó forgalmi adó.
Nem tudom.
24) Veszel 10.000 forintért egy cipőt. mennyi ebből az ÁFA?
1000
2000
2500
Nem tudom.
25) 10.000 forintért tankoltok benzint. Kb. mennyi ebből az adótartalom?
2000
3900
5900
Nem tudom.
26) Ha egy családtagod lakáshitelt szeretne felvenni, szerinted kihez kellene fordulnia?
Magyar Nemzeti Bankhoz.
Egy kereskedelmi bankhoz.
Nem tudom.
27) A nehezen felismerhető, sérült bankjegyeket hol lehet átváltani, ha a boltokban már nem fogadják el azokat?
A sérült bankjegyeket sehol sem lehet átváltani.
A sérült bankjegyeket azok visszavonásáig kötelesek a boltokban elfogadni.
A Magyar Nemzeti Bank váltja be a sérült bankjegyeket.
Nem tudom.
28) Melyik állítás igaz?
A bankbetétek kamata magasabb, mint a hitelek kamata.
A bankbetétek kamata alacsonyabb, mint a hitelek kamata.
A bankbetétek kamata akkora, mint a hitelek kamata.
Nem tudom.
29) Interneten webáruházból rendelsz magadnak ruhát, de miután kiszállítják, rájössz, hogy mégsem tetszik. Visszaküldheted-e a webáruháznak?
Nem, mert a megrendelés elküldése után erre nincs lehetőség.
Igen, a kézhezvételtől számított 8 munkanapon belül.
Nem tudom.
30) Ha egy független biztosítási alkuhoz vagy hitelközvetítőhöz fordulsz biztosítási vagy hitelfelvételi tanácsért, akkor kell-e fizetned a tanácsadásért, tájékoztatásért?
Igen.
Nem.
Nem tudom.

Pénzügyekről - józanul!
Econventio Teszt
Kérdések/válaszok - 2011. MÁSODIK FORDULÓ
1) 1) Interneten webáruházban dvd-t veszel magadnak, kiszállítás után meghallgatod, majd rájössz, hogy mégsem tetszik. Visszaküldheted-e a webáruháznak?
Igen, a kézhezvételtől számított 8 munkanapon belül.
Nem, mert hang-, illetve képfelvételt tartalmazó példány esetén, ha a csomagolást felbontottad, akkor már nem élhetsz az indokolás nélküli elállási joggal.
Nem tudom.
2) A nyugdíjrendszer mely ágát alakították át jelentősen 2011-ben?
Önkéntes nyugdíjpénztár.
Magánnyugdíjpénztár.
Nem tudom.
3) Mekkora 2011-ben Magyarországon a fizetendő személyi jövedelemadó?
10%
16%
25%
36%
Nem tudom.
4) Életed első autójának a megvásárlása biztos emlékezetes marad a számodra. De vajon milyen biztosítást kell mindenképpen megkötnöd az autódra?
Kizárólag kötelező gépjármű-felelősségbiztosítást kell kötnöm.
Kötelező gépjármű-felelősségbiztosítást és életbiztosítást kell kötnöm.
Cascót és kötelező gépjármű-felelősségbiztosítást kell kötnöm.
Nem tudom.
5) Melyik biztosítás garantálhatja, hogy ne merüljön fel semmi költséged, ha autóddal balesetet okoztál?
A kötelező gépjármű-felelősségbiztosítás állja a saját költségeim is.
A cascóval biztosíthatom, hogy minden kárt fedezzen a biztosító.
Egyik sem, hiszen a cascónál is kell bizonyos összegű önrészt fizetnem.
Nem tudom.
6) Ki jogosult diákhitel felvételére?
Bármelyik középiskolai tanuló.
Bárki, aki valamelyik főiskolára vagy egyetemre felvételt nyert.
Bárki, aki valamelyik felsőoktatási intézmény bejelentkezett hallgatója, de még nincs 40 éves.
Nem tudom.
7) Jelent-e többlet kockázatot, ha valaki devizahitelt vesz fel?

Semmilyen extra kockázat nem jelentkezik, hiszen a hitelkondíciókról előre lehet tájékozódni.
Devizahitelek esetében az árfolyam-kockázatot is a hitelfelvevő viseli.
Semmilyen extra kockázat nem jelentkezik, sőt mivel a forintalapú hitelek kamata egyelőre magasabb, mindenképp a devizahitelt érdemes választani.
Nem tudom.
8) Mikor vezették be Magyarországon a forintot, mint hivatalos fizetőeszközt?
1946
1989
1956
Nem tudom.
9) Mi volt a forint előtti pénzünk?
Pengő.
Dénár.
Korona.
Márka.
Nem tudom.
10) Mennyi a minimálbér ma Magyarországon?
78 000 Ft
87 000 Ft
95.000 Ft.
11) Bizonyára hallottál róla, hogy Magyarországnak is van adóssága. Kb. mennyi az egy főre, így a rád is eső államadósság?
50.000 Ft
500.000 Ft
2.000.000 Ft
5.000.000 Ft
Nem tudom.
16) Mit gondolsz az alábbi állításról? A bankok által hirdetett deviza vételi árfolyam nagyobb, mint az eladási árfolyam
Igaz.
Hamis.
Nem tudom.
17) Mit gondolsz az alábbi állításról? A banki átutalás időtartama alatt a pénzem a banknak kamatozik.
Igaz.
Hamis.
Nem tudom.
18) Mit gondolsz az alábbi állításról? A hitelkártyával a hitelkereten belül költhetünk, de az adott hónap végén a teljes tartozásunkat ki kell egyenlíteni.
Igaz.

Hamis.
Nem tudom.
19) Mit gondolsz az alábbi állításról? Ha a bank csődbe megy, akkor nem kell visszafizetnem a hiteletem.
Igaz.
Hamis.
Nem tudom.
20) Mit gondolsz az alábbi állításról? Ha lízingelek egy autót, akkor az nem lesz rögtön az én tulajdonom.
Igaz.
Hamis.
Nem tudom.

Pénzügyekről - józanul!
Econventio Teszt
Kérdések/válaszok - 2011. HARMADIK FORDULÓ
1) Ha veszel egy részvényt, mikor érsz el nyereséget?
1. ha a részvény árfolyama esik
2. csak akkor, ha a részvény árfolyama emelkedik
3. csak akkor, ha a részvény osztalékot fizet
4. 2-3 esetben mindkettőben
Nem tudom
2) Veszel 10 db OTP részvényt. Mire leszel jogosult?
a vállalat vezetésére
a megvásárolt részvények értékének visszakövetelésére
a vállalat minimális tulajdonrészének birtoklására
a vállalat bevételeinek egy részére
nem tudom
3) *A részvény kockázata...*
1. alacsonyabb mint az állampapíroké
2. magasabb mint a bankbetété
3. alacsonyabb mint a bankbetété
4. nincs kockázata
Nem tudom
4) *Mennyi pénzért vehetsz részvényt?*
1. min. 1 millió forintért

2. nagyon sok pénzért
3. min. amennyibe kerül 1db részvény
4. min 10 millió forint
Nem tudom
5) A részvény múltbéli árfolyamának változása, hozama
1. 50%-ban garancia a jövőre nézve
2. alapján a kockázat felbecsülhető
3. nem garancia a jövőre nézve
4. 100%-ban garancia a jövőre
nem tudom
7) Melyik állítás igaz? A tőzsde:
nincs hatással a gazdaságra
közvetett hatással van a gazdaságra
nem tudom
8) Melyik ország rendelkezik a legnagyobb gazdasággal (GDP) szerint?
USA
Kína
Japán
nem tudom
9) A BUX index a Budapesti Értéktőzsde (BÉT) hivatalos részvényindexe. Mit mér a BUX index?
A BÉT-en szereplő legnagyobb vállalatok részvényeinek átlagos változását
A részvények veszteségét.
A BÉT-en szereplő összes vállalat részvényeinek átlagos változását.
nem tudom
10) Mi a Dow Jones?
Az Egyesült Államok 30 legfontosabb vállalatának tőzsdei állapotát mutatja, egyetlen mutatóban
A leggazdagabb amerikai bróker.
A legnagyobb amerikai vállalat részvényének ára
nem tudom
11) Parkolás közben egy másik autóval koccantok. A kár megtérülése érdekében mit kell tennetek először?
Kitölteni a baleseti kárbejelentőt és a káreseményt bejelenteni a biztosítónak.
Megjavíttatni az autó sérülését, majd értesíteni a biztosítót
Kifizettetni a másik féllel az okozott kárt
nem tudom
14) Hány évesnek kell lenned a jelenleg hatályos szabályozás értelmében az öregségi nyugdíjra jogosultsághoz?
59
60
61
62
63
64
65
nem tudom

15) Hány évig kell dolgoznod ("szolgálati idő") a jelenleg hatályos szabályozás értelmében az öregségi nyugdíjra jogosultsághoz?
15 év
20 év
25 év
30 év
nem tudom
16) Tegyük fel, hogy az éves infláció 6%, és a bankbetéted évente 5%-os kamatot fizet. Egy év múlva többet tudsz-e vásárolni a számládon lévő pénzből, mint ma?
többet, mint ma
kevesebbet, mint ma
körülbelül ugyanannyit
nem tudom
19) Miért fontos a pénzügyi mérleg egy család életében?
pontosan megmutatja a bevételek és kiadások egyenlegét
könnyebben ad a bank hitelt
nem fontos
nem tudom
22) Ha 100.000 forintot teszünk félre minden évben 6% kamatra 30 éven át, akkor a végén 7.900.000 forintunk lesz. Mennyit kell félretennünk évente ugyanekkora összeg eléréséhez, ha a megtakarításra csak fele annyi idő, 15 év áll rendelkezésünkre?
kb. 140.000
kb. 240.000
kb. 340.000
Nem tudom, nem értem a kérdést
23) A forintnak ma...
... arany fedezete van
... áru fedezete van
... nincs fedezete
nem tudom

Forrás: Kovács et al. (2011)

2. melléklet: A vizsgált kérdések besorolása Tartalom és Környezet nézőpontból.

Kérdés száma	Tartalom	Környezet
I. forduló		
6	Kockázat és jutalom	Egyén
7	Pénzügyi világ	Egyén
8	Pénz és tranzakciók	Egyén
10	Pénz és tranzakciók	Egyén
11	Tervezés és pénzgazdálkodás	Otthon és család
12	Kockázat és jutalom	Egyén
13	Pénz és tranzakciók	Egyén
14	Pénz és tranzakciók	Otthon és család
19	Tervezés és pénzgazdálkodás	Egyén
20	Pénz és tranzakciók	Egyén
21	Pénzügyi világ	Társadalom
22	Pénz és tranzakciók	Társadalom
24	Tervezés és pénzgazdálkodás	Társadalom
25	Tervezés és pénzgazdálkodás	Társadalom
26	Pénzügyi világ	Otthon és család
27	Pénz és tranzakciók	Társadalom
28	Kockázat és jutalom	Egyén
29	Pénzügyi világ	Társadalom
30	Pénzügyi világ	Otthon és család
II. forduló		
1	Pénzügyi világ	Társadalom
2	Pénzügyi világ	Iskola és munkahely
3	Tervezés és pénzgazdálkodás	Iskola és munkahely
4	Pénzügyi világ	Társadalom
5	Pénzügyi világ	Társadalom
6	Pénzügyi világ	Iskola és munkahely
7	Kockázat és jutalom	Otthon és család
10	Pénzügyi világ	Iskola és munkahely
11	Pénzügyi világ	Társadalom
16	Pénz és tranzakciók	Egyén
17	Pénz és tranzakciók	Egyén
18	Pénz és tranzakciók	Egyén
19	Pénzügyi világ	Egyén
20	Pénzügyi világ	Egyén
III. forduló		
1	Tervezés és pénzgazdálkodás	Egyén
2	Kockázat és jutalom	Egyén
3	Kockázat és jutalom	Egyén
4	Pénzügyi világ	Társadalom
5	Kockázat és jutalom	Egyén
7	Pénzügyi világ	Társadalom
8	Pénzügyi világ	Társadalom

9	Pénzügyi világ	Társadalom
10	Pénzügyi világ	Társadalom
11	Pénzügyi világ	Egyén
14	Tervezés és pénzgazdálkodás	Iskola és munkahely
15	Tervezés és pénzgazdálkodás	Iskola és munkahely
16	Tervezés és pénzgazdálkodás	Otthon és család
19	Tervezés és pénzgazdálkodás	Otthon és család
22	Tervezés és pénzgazdálkodás	Iskola és munkahely
23	Pénzügyi világ	Társadalom

Forrás: saját szerkesztés Kovács et al. (2011) illetve OECD (2012) alapján

2. melléklet: A Nemzeti Alaptanterv részei a gazdasági és pénzügyi nevelésre vonatkozóan

Gazdasági és pénzügyi nevelés

A felnövekvő nemzedéknek hasznosítható ismeretekkel kell rendelkeznie a világgazdaság, a nemzetgazdaság, a vállalkozások és a háztartások életét meghatározó gazdasági-pénzügyi intézményekről és folyamatokról. Cél, hogy a tanulók felismerjék saját felelősségüket az értékteremtő munka, a javakkal való ésszerű gazdálkodás, a pénz világában és a fogyasztás területén. Tudják mérlegelni döntéseik közvetlen és közvetett következményeit és kockázatát. Lássák világosan rövid és hosszú távú céljaik, valamint az erőforrások kapcsolatát, az egyéni és közösségi érdekek összefüggését, egymásrautaltságát.

[...]

3. Pénzügyi és gazdasági kultúra (5-8. évfolyam)

3.1. A jövedelem szerepe a családban (kiadás, bevétel, megtakarítás, hitel, rezsi, zsebpénz).

3.2. A pénz és formái (érme és bankjegy, virtuális pénz, bankkártya), pénzhez kapcsolódó fogalmak és műveletek (árfolyam, infláció).

3.3. Pénzintézetek és tevékenységük (hitel, betét, kamat, tőke).

3.4. Vállalkozói alapismeretek (kft, bt, zrt, nyrt, nonprofit szervezetek stb.).

[...]

3. Pénzügyi és gazdasági kultúra (9-12. évfolyam)

3.1. A család pénzügyei és gazdálkodása.

3.2. Gazdasági és pénzügyi alapfogalmak.

3.3. A gazdaság szerkezete (ipar, mezőgazdaság, szolgáltatások).

3.4. A pénzintézetek működése és szolgáltatásai.

3.5. Vállalkozások (jogi keretek, stratégiaalkotás, pénzügyi tervezés).

3.6. A nemzeti, az uniós és a globális gazdaság és pénzpiac.

4. Vállalkozó és munkavállaló (9-12. évfolyam)

4.1. A munka világának átalakulása.

4.2. Mikro- és makrogazdaság.

4.3. Vállalkozói alapismeretek.

4.4. Állami tulajdon, közösségi tulajdon, magántulajdon.

4.5. Amit minden munkavállalónak tudnia kell.

4.6. A nemzetgazdaság és a világgazdaság.

5. Változások a mindennapi életben (9-12. évfolyam)

5.1. A tudás fogalmának átalakulása, az élethosszig tartó tanulás.

5.2. A technológiai fejlődés hatásai: hálózati kommunikáció, automatizáció, foglalkoztatás.

5.3. A fogyasztói társadalom és a jóléti állam: szabadság és kiszolgáltatottság, reklám, pazarlás.

Forrás: Nemzeti Alaptanterv (2012), Melléklet a 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelethez

Magyar Közlöny 2012. évi 66. szám , 10639. o - 10847.o

http://www.kormany.hu/download/c/c3/90000/MK_12_066_NAT.pdf letöltve 2012. Október 8.